

Etická dilemata sociálních pracovníků OSPOD

Bc. Zuzana Skálová

Diplomová práce
2025

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2024/2025

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení:	Bc. Zuzana Skálová
Osobní číslo:	H23101
Studijní program:	N0111A190013 Sociální pedagogika
Forma studia:	Prezenční
Téma práce:	Etická dilemata sociálních pracovníků OSPOD

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti sociální práce, činnosti orgánu sociálně-právní ochrany dětí a etických dilemat v sociální práci.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníkového šetření.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

CHRÁSKA, Miroslav, 2016. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5326-3.

MÁTEL, Andrej, 2019. Teorie sociální práce I: Sociální práce jako profese, akademická disciplína a vědní obor. Grada. ISBN 978-80-271-2220-2.

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ, 2016. Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí: Dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků. Karolinum. ISBN 978-80-246-3336-7.

MATOUŠEK, Oldřich, 2013. Metody a řízení sociální práce. Portál. ISBN 978-80-262-0213-4.

ŠRAJER, Jindřich a Libor MUSIL, 2008. Etické kontexty sociální práce s rodinou. Albert. ISBN 978-80-7326-145-0.

Vedoucí diplomové práce: **PhDr. Zuzana Hrnčířiková, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce: **8. ledna 2025**
Termín odevzdání diplomové práce: **25. dubna 2025**

L.S.

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

Ve Zlíně dne 8. ledna 2025

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění bez ohledu na výsledek obhajoby;
- diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému a bude dostupná k nahlédnutí;
- jedno vyhotovení diplomové práce v listinné podobě bude ponecháno Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně k uložení;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- podle § 60 odst. 1 autorského zákona má Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům;
- pokud je výstupem diplomové práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá; neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji, že

- jsem na diplomové práci pracoval(a) samostatně a použitou literaturu jsem řádně citoval(a); v případě publikace výsledků budu uveden(a) jako spoluautor;
- odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou obsahově totožné.

Ve Zlíně, dne

.....
podpis autora

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá etickými dilematy sociálních pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Teoretická část vymezuje východiska z oblasti sociální práce, činnosti orgánu sociálně-právní ochrany dětí a etiky v oblasti sociální práce. Praktická část je zaměřena na výzkum, jehož hlavním cílem je zjistit, jak sociální pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí přistupují k etickým dilematům ve své praxi. Výzkum byl realizován dotazníkovým šetřením pomocí náhodného výběru u 151 respondentů. Výsledky výzkumu ukazují, jak závažně sociální pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí posuzují vybraná etická dilemata, jak často se s nimi setkávají, jak hodnotí kvalitu pracovního prostředí při řešení etických dilemat a jaké strategie volí při jejich řešení.

Klíčová slova: etická dilemata, sociální práce, orgán sociálně-právní ochrany dětí, sociální pracovník, etika, etický kodex sociální práce, hodnoty sociální práce

ABSTRACT

The thesis deals with ethical dilemmas of social workers of the social and legal protection of children. The theoretical part defines the basis in the field of social work, activities of the social and legal protection of children and ethics in social work. The practical part is focused on research, which is aimed to explore how social workers of the social and legal protection of children approach ethical dilemmas in their professional practice. The research was done by a questionnaire survey with a random sample of 151 respondents. The results of the research show how seriously our respondents assess selected ethical dilemmas, how often they encounter them, how they assess the quality of the working environment when dealing with ethical dilemmas and what strategies they choose when dealing with them.

Keywords: ethical dilemmas, social work, social and legal protection of children, social worker, ethics, ethical code of social work, values of social work

Chtěla bych poděkovat PhDr. Zuzaně Hrnčířikové, Ph.D. za odborné vedení mé diplomové práce, za poskytnuté rady a připomínky při jejím zpracování. Také děkuji všem sociálním pracovníkům, kteří se ochotně zúčastnili dotazníkového šetření.

„Nejprve musí člověk posloužit sám sobě a až následně může předávat službu druhým lidem.“

Tomáš Baťa

OBSAH

ÚVOD.....	11
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 SOCIÁLNÍ PRÁCE	13
1.1 HODNOTY SOCIÁLNÍ PRÁCE	15
1.2 SOCIÁLNÍ PRACOVNÍK	17
1.3 HRANICE V SOCIÁLNÍ PRÁCI	19
2 SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ.....	21
2.1 OHROŽENÉ DÍTĚ	21
2.2 ORGÁN SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ	23
2.3 MEZINÁRODNÍ OCHRANA DĚTÍ	25
2.4 SOCIÁLNÍ PRACOVNÍK OSPOD	26
3 ETIKA A ETICKÁ DILEMATA V SOCIÁLNÍ PRÁCI	29
3.1 ROLE HODNOT V ETICKÉM ROZHODOVÁNÍ SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ	30
3.2 MRAVNÍ ROZHODOVÁNÍ JEDINCE	31
3.3 ETIKA V SOCIÁLNÍ PRÁCI.....	33
3.4 ETICKÉ KODEXY	35
3.4.1 Kritika etických kodexů	37
3.5 ETICKÁ DILEMATA	38
3.5.1 Etická dilemata sociálních pracovníků OSPOD	43
II PRAKTICKÁ ČÁST.....	47
4 METODOLOGIE VÝZKUMU.....	48
4.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	49
4.2 VÝZKUMNÉ CÍLE	49
4.3 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	50
4.4 POJETÍ VÝZKUMU	51
4.5 VÝZKUMNÝ SOUBOR	52
4.6 VÝZKUMNÁ METODA A NÁSTROJ SBĚRU DAT	55
4.7 ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT	58
5 VÝSLEDKY.....	60
5.1 ANALÝZA DAT.....	60
6 INTERPRETACE DAT	75
7 DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	79
ZÁVĚR	81

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	83
SEZNAM OBRÁZKŮ	87
SEZNAM GRAFŮ	88
SEZNAM TABULEK.....	89
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	90
SEZNAM PŘÍLOH.....	91

ÚVOD

Výkon sociální práce na orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) je velmi náročný, zejména po psychické stránce. Sociální pracovník se zde dostává do těžkých situací, protože ho jeho klienti často vidí jako někoho, kdo je kontroluje, odebírá děti a napomáhá policii. Jak uvádí Úlehla (2005) sociální pracovník OSPOD by měl hledat rovnováhu mezi pomocí a kontrolou. Matoušek a Pazlarová (2016) upozorňují, že agenda sociálního pracovníka OSPOD je velice rozsáhlá, je zde potřebná znalost mnoha zákonů, a přesto nemáme v České republice obor, který by se věnoval pouze agendě OSPOD. Lze si rovněž povšimnout, že tuto profesi vykonávají převážně ženy. Tato skutečnost může v určitých situacích vést ke konfliktům, zejména v kontextu rozvodových řízení, kdy někteří muži vnímají pracovnice OSPOD jako zaujaté ve prospěch bývalé manželky právě z důvodu jejich ženského pohlaví.

Sociální pracovníci OSPOD často rozhodují o osudu dětí a celých rodin. Dítě a jeho blaho by mělo být vždy na prvním místě, ale ne vždy je jasné, jaké rozhodnutí je správné pro nejlepší zájem dítěte. Při výkonu práce běžně vznikají etické problémy, u nichž si klademe otázku, jak nějakou situaci vyřešit správně. Vznik etického problému je situace, kterou lze ještě poměrně dobře vyřešit, protože zde existuje správné řešení, na které musíme pouze přijít. Horší je, pokud vznikne etické dilemma. Jedná se o situaci, která nemá správné řešení a my se musíme rozhodnout, na úkor, koho nebo čeho řešení zvolíme. Neexistuje tedy dobré nebo správné řešení, ale pouze protichůdná řešení. Jak je uvedeno i v Etickém kodexu sociálních pracovníků ČR (2006) sociální pracovníci se při práci setkávají s mnoha etickými problémy a dilematy, které musí eticky hodnotit a vybrat nejvhodnější řešení.

Výzkum v této oblasti je velmi významný, neboť sociální pracovníci OSPOD každodenně činí rozhodnutí, která zásadně ovlivňují životy rodin, s nimiž pracují. Ačkoliv by každý pracovník měl jednat profesionálně – tedy v souladu s platnou legislativou, etickými kodexy, hodnotami profese i konkrétní instituce – praxe ukazuje, že situace, s nimiž se setkávají, jsou mimořádně rozmanité a neexistuje univerzální správný postup, jak je řešit. Do rozhodovacího procesu vstupuje celá řada faktorů, včetně osobních hodnot pracovníka. I když se profesionál může řídit legislativními normami, je třeba si uvědomit, že tyto normy často umožňují různý výklad. Navíc většina pracovníků do své praxe nevyhnutelně promítá i své individuální postoje a přesvědčení. Rozhodnutí jednotlivce – například zda ponechat dítě v původní rodině, či přistoupit k jeho odebrání – pak může mít zásadní dopad na jeho blaho, bezpečí i celkový vývoj.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SOCIÁLNÍ PRÁCE

První kapitola se zaměřuje na sociální práci, vymezujeme zde její základní definice, cíle a východiska. Také si přiblížíme hodnoty sociální práce, které jsou pro její výkon zásadní. Vymezujeme zde profesi sociálního pracovníka, jeho činnosti a role, nakonec zmiňujeme také hranice v sociální práci. Oblast sociální práce je velmi široké téma, v této práci se zabýváme pouze některými jejími aspekty, zaměřujeme se zejména na sociální práci v kontextu OSPOD.

Sociální práce spadá pod tzv. **pomáhající profese**, které poskytují pomoc lidem, kteří se ocitnou v obtížných životních situacích. Od ostatních pomáhajících profesí se sociální práce liší zejména v tom, že se „*zabývá především interakcemi mezi člověkem a jeho sociálním prostředím. Její pomoc je zaměřena na dosahování rovnováhy mezi očekáváním sociálního prostředí, v němž lidé uspokojují svoje potřeby, a jejich schopností toto očekávání zvládat*“ (Musil, 2004, s. 15). Matoušek (2016, s. 200) definuje sociální práci jako „*společenskovědní disciplínu i oblast praktické činnosti, jejichž cílem je odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů (chudoby, zanedbávání výchovy dětí, diskriminace určitých skupin, delikvence mládeže, nezaměstnanosti aj.)*“ Sociální práce akcentuje hodnoty demokracie, sociální spravedlnosti a lidská práva (Etický kodex společnosti sociálních pracovníků ČR, 2006). V České republice je sociální práce vymezena velkým množstvím různých definic, ale jen některé z nich jsou použitelné jak pro podporu klienta, tak také k tomu, aby obhajovaly klientova práva (Elichová, 2017). Jak totiž ukazuje výzkum Janebové et al. (2013) část sociálních pracovníků nepovažuje obhajování práv klienta za součást své práce. „*Je-li příčina problémů klienta primárně v jeho prostředí, ale sociální pracovník ovlivňování nároků prostředí na klienta za sociální práci nepovažuje, přichází jeho práce s klientem nakonec vniveč*“ (Musil, 2013, s. 10).

Současná sociální práce si klade za cíl zlepšovat kvalitu života lidí ve společnosti, předcházet sociálnímu vyloučení osob nebo zmírňovat jeho důsledky, pomáhat jednotlivcům i skupinám k sociálnímu fungování, pomáhat zmocňovat klienty a rozvíjet jejich potenciál, aby byli schopni řešit své problémy, pomáhat řešit problémy mezilidských vztahů, iniciovat sociální změny, přispívat k sociálnímu rozvoji a zlepšovat sociální soudržnost a zlepšovat blaho společnosti (Mátel, 2016). Podle Matouška (2007) je hlavním cílem sociální práce sociální fungování klienta, a to konkrétně pomoc jednotlivcům zlepšit jejich sociální fungování anebo změnit podmínky tak, aby umožňovaly jedinci fungovat v rámci společnosti.

Sociální práci můžeme chápat z hlediska **profesionálního**, kde je potřeba náležité vzdělání a osobní vlastnosti sociálních pracovníků. Také ji pojímáme jako **administrativní činnost**, při které sociální pracovníci zastávají byrokratickou práci – vyřizují žádosti, rozhodnutí, vedou spisy, podle stanovených norem a zákonů. Další náhled na sociální práci je z hlediska **filantropického**, kdy sociální pracovník poskytuje pomoc potřebným a činí tak na základě dobra a lásky k ostatním lidem. Poslední pojetí sociální práce můžeme označit jako **aktivistické**, kde sociální pracovník vystupuje jako iniciátor změn v prostředí klientů i v celé společnosti (Bandit et al., 2015).

Podle Úlehly (2005) stojí sociální práce na 3 základních bodech. První bod vychází z **legislativy** a jiných norem, ať už psaných nebo nepsaných, které určují, jak se chovat v určité situaci. Druhý bod představuje **klient a jeho způsoby** jednání a chování, myšlení, názory, postoje, přesvědčení a životní styl. Sociální práce by bez klientů neexistovala a důvodem, proč se lidé stávají klienty, bývá často to, že jejich způsoby jsou v rozporu s normami společnosti. Poslední bod tvoří **odbornost sociálního pracovníka**, která slouží k vyvážení předchozích dvou bodů, protože sociální pracovník by měl být prostředníkem mezi normami společnosti a klientovými způsoby. V rámci jeho sociální práce působí na obě strany – jak na klientovo jednání, tak na společenské normy.

V sociální práci je také důležitý pojem **životní situace rodiny**, který představuje různé okolnosti, které brání členům rodiny zvládat „životní úkoly“ bez vnější pomoci jiných. V sociální práci s rodinou se sociální pracovníci snaží buď identifikovat překážky a pracovat na jejich odstranění nebo někteří se zaměřují spíše na vyhledávání zdrojů – například využívají úkolově orientovaného přístupu při práci s klientem. V praxi je častější spíše hledání a odstraňování překážek, protože schopnost rozpoznat a pojmenovat zdroje není u sociálních pracovníků příliš rozvinutá. To, zda rodina zvládá své životní úkoly, je ovlivněno vlastnostmi jejich jednotlivých členů a také povahou celé rodinné skupiny. Sociální pracovník by měl napomáhat rodině ve zvládání plnit očekávání různých subjektů v sociálním prostředí, která jsou pro rodinu náročná. Taková pomoc spočívá zejména v tom, že se sociální pracovník pokusí podpořit změnu faktorů, kvůli kterým má rodina potíže zvládat určitou životní situaci (Šrajer a Musil, 2008).

V sociální práci je pro nás významná také **reflexivita**, která znamená, že si uvědomujeme a analyzujeme, co se v nás odehrává a projevuje se v následujících úrovních sociální práce:

- **personální** – jde o naše vlastní úsudky, vnímání, reakce a jednání v praxi, můžeme mluvit také o sebereflexi,
- **interpersonální** – tato rovina souvisí se vztahy mezi klientem a pracovníkem a vnímání práv a povinností ke klientovi, jedná se o normy stanovené v rámci praxe,
- **kontextuální** – zde hovoříme o metodách a teoriích, které jsou aplikovány v praxi a ovlivňují proces práce s klientem,
- **kritická** – zahrnuje celkový kontext modernity – sociální, politický, etický, vývoj pomáhajících profesí a jejich aktuální identitu, pozici dítěte ve společnosti, aj. (Glumbíková, 2020).

1.1 Hodnoty sociální práce

V kontextu sociální práce se musíme zaměřit i na hodnoty, protože sociální práce zasahuje do významných součástí každodenního života a její cíle nejsou vždy přijímány všemi členy společnosti. Mezi situace, kdy se sociální pracovníci dostávají do střetu patří, když klientovi na jednu stranu pomáhají, ale na druhou ho kontrolují. Na jednu stranu mají chránit zájmy klientů, ale na druhou musí čelit požadavkům na užitečnost a efektivitu sociální práce v kontextu celé společnosti. V sociální práci není jednotnost při nahlížení na hodnoty, a to zejména z důvodů kulturních rozdílů, osobních hodnot jednotlivých pracovníků, cílovými skupinami, které jsou velmi různorodé, a tak vyžadují odlišné metody a přístupy a také jednotlivé organizace se liší v jejich pojetí hodnot. Především osobní hodnoty sociálního pracovníka ovlivňují při jeho práci s klientem včetně strategií a postupů zhodnocení výsledků práce. Často se stává, že se sociální pracovník ocitne ve střetu mezi svými osobními hodnotami, hodnotami organizace, hodnotami klienta a hodnotami celé profese, tak dochází ke vzniku problémů a dilemat v sociální práci. Z tohoto důvodu, je důležité, aby měla sociální práce jasně vymezené hodnoty, které pomáhají při řešení dilemat, o kterých musí sociální pracovník rozhodovat (Elichová, 2017).

- **Hodnota lidství (důstojnosti)** – v rámci této hodnoty má sociální pracovník za úkol pomoci klientovi naplnovat potřebu „být sám sebou,“ poznat sebe sama a pomoci mu vytvářet stabilní identitu. Klient by měl nalézt smysluplnou roli ve společnosti a tím naplnit svůj život (Elichová, 2017).
- **hodnota úcty** – úzce souvisí s předešlou hodnotou a netýká se pouze etického vztahu ke klientům, ale jde také o úctu k sobě samému a úctu zaměstnavatelů i společnosti k sociálním pracovníkům,
- **hodnota svobody** – abychom svobodu nechápali v pojetí anarchismu, je nutné k ní připojit ještě princip odpovědnosti a seberealizace, kdy utváříme vlastní život, za který máme osobní zodpovědnost. Sociální práce má pomáhat zlepšit sociální fungování klienta s vyšším cílem vést jej k odpovědnosti a seberealizaci podle jeho možností,
- **hodnota sociální spravedlnosti** – jedná se o podmínky, které člověk má v postavení ve společnosti. Snažíme se odstraňovat různé typy znevýhodnění jako např. ekonomické, fyzické, duševní nebo společenské, abychom co nejvíce vyrovnali příležitosti všech lidí a poskytli potřebným pomoc na základě solidarity, subsidiarity a participace,
- **hodnota komplexnosti** – v kontextu této hodnoty chápeme jedince jako celek, který zahrnuje bio-psycho-socio-spirituální složky a na prostředí nahlížíme rovněž komplexně, zaměřujeme se na rodinu, formální i neformální skupiny, stát aj. V sociální práci vidíme komplexnost i ve spolupráci s ostatními profesemi, a to mohou být pedagogové, psychologové, policie, zdravotníci, právníci apod.,
- **hodnota profesionality** – k této hodnotě můžeme přiřadit synonymum kompetence a základem jsou odborné znalosti a osobní vlastnosti. To tvoří základ pro dobrou praxi sociálních pracovníků (Elichová, 2017).

Mátel et al. (2016) se zabývali analýzou 16 etických kodexů pro sociální práci a jako jejich klíčové hodnoty uvádějí lidskou důstojnost, právo na sebeurčení, právo na participaci, holistický přístup k jedinci, respekt k hodnotám druhých, důstojnost, respekt k právům ostatních skupin a jednotlivců, poskytovat službu tak, aby pracovník neuškodil druhým, rozvíjet blaho, autonomii, spravedlnost a osobní odpovědnost klienta, dbát na sociální spravedlnost, být solidární a bojovat proti nespravedlivým praktikám. Zajímavá zjištění ukazují data Elichové (2017), sociální pracovníci uvedli jako nejtýpčtější hodnotu, kterou

by měl sociální pracovník vykazovat **empatii**, významné ještě byly hodnoty zaměřeny na lidství, vztah k lidem a službu ve smyslu pomoci. Tyto výsledky přímo nekopírují žádnou ze základních hodnot, které jsou zmíněné v etických kodexech. Nečasová et al. (2020) ve svém výzkumu zjišťují, že sociální pracovníci jako nejdůležitější hodnotu sociální práce považují lidskou důstojnost a lidská práva, ve středních hodnotách se pohybuje boj proti diskriminaci a sociální rozvoj, zatímco sociální změna je respondenty považována za nejméně důležitou. Konkrétně sociální pracovníci OSPOD, na které se zaměřujeme v našem výzkumu, preferují hodnotu boje proti diskriminaci a sociální změny méně než pracovníci jiných organizací.

1.2 Sociální pracovník

Podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění, je sociální pracovník osoba s vyšším odborným nebo vysokoškolským vzděláním v oboru sociální práce, sociální pedagogiky, speciální pedagogiky, sociální patologie nebo práva. Nečasová et al. (2020) se domnívají, že možnost výkonu profese sociálního pracovníka s jiným vzděláním než v oboru sociální práce, zejména v oblasti práva, je problematická a můžeme si klást otázky, zda naplňuje požadavky alespoň minimálního standardu. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění, také definuje činnosti sociálního pracovníka. Vykonává sociální šetření, vede svou agendu, poskytuje poradenství, dělá depistáž, analytické, metodické a koncepční činnosti, sociální rehabilitace, odhaluje potřeby obyvatel a koordinuje poskytování služeb v sociální oblasti. Sociální pracovník musí být trestně bezúhonný, plně svéprávný, zdravotně a odborně způsobilý. Zároveň je zaměstnavatel povinný zajistit sociálnímu pracovníkovi další vzdělávání v rozsahu 24 hodin za kalendářní rok.

Předpokladem pro výkon profese sociálního pracovníka je, aby respektoval každého jedince bez ohledu na jeho osobnostní charakteristiky jako je pohlaví, rasu, rodinný stav, sexuální orientaci, náboženské přesvědčení a to, jak funguje v rámci celé společnosti. Sociální pracovník má klienta vést k seberealizaci, pracuje s jednotlivci i skupinami nebo celými komunitami a přispívá k jejich rozvoji a pomáhá při řešení jejich konfliktů a při své práci jedná profesionálně a odpovědně (Etický kodex společnosti sociálních pracovníků ČR, 2006). Také by měl disponovat určitými **osobnostními předpoklady**, ke kterým patří odolnost vůči stresu, pozitivní vztah k práci, vysoká motivace, schopnost překonávat překážky, kritické myšlení, emocionální stabilita, rozhodnost, pružnost, iniciativa,

sebezpoznání a sebereflexe (Mátl, 2019). Musí být také schopen ztotožnit se s hodnotami sociální práce a mít představu o tom, co a proč je dobré nebo špatné, jinak by nemohl tuto práci vůbec vykonávat. To, jakým způsobem sociální pracovník eticky rozhoduje závisí na více faktorech. Patří mezi ně i typ organizace, ve které pracuje. Když je autorita organizace postavena hierarchicky, má sociální pracovník velmi omezené možnosti vlastního etického rozhodování (Elichová, 2017). Sociální pracovník plní v rámci své práce mnoho rolí, které se vzájemně protínají a doplňují:

- **podporovatel změn** – podporuje klienta ve zvládnání náročných životních situací, zaměřuje se na jeho silné stránky, pomáhá mu se stanovením cílů,
- **poradce** – poskytuje základní a odborné poradenství v jeho oblasti,
- **pečovatel** – zejména vzhledem k jejich postižení nebo věku, pokud jsou do určité míry závislí na pomoci druhých, napomáhají jim v běžném životě vykonávat důležité činnosti,
- **mediátor** – pomoc při řešení sporů např. během rozvodu a svěřením dítěte do péče, má neutrální roli,
- **vyjednávač** – podobně jako mediátor, pomáhá nalézt kompromis, ale není neutrální, zastupuje jednu stranu,
- **facilitátor** – pracuje se skupinou lidí nedirektivně,
- **terapeut** – pomáhá klientům překonávat problémy, postižení, onemocnění,
- **vzdělavatel** – poskytuje informace klientům, pomáhá jim v nácviku sociálních dovedností, je případně i supervizor, pokud se podílí na pracovním růstu a vzdělávání ostatních soc. pracovníků,
- **manažer a koordinátor** – má administrativní odpovědnost ve své organizaci, organizuje a koordinuje aktivity, monitoruje, vyhodnocuje atd.,
- **analytik a evaluátor** – může vyhodnocovat jednak jak fungují různé programy, ale také hodnotí vlastní práci, efektivitu intervencí apod.,
- **zprostředkovatel** – pomáhá zajistit klientům potřebné zdroje, propojuje komunitu, zprostředkovává služby,
- **obhájce, zastávce** – prosazuje a obhajuje práva klientů,

- **manažer změn** – zapojuje se do řešení širších sociálních problémů, je iniciativní a navrhuje změny,
- **administrativní pracovník** – sociální oblast je spojena s velkým zatížením byrokratickou činností (Mátel, 2019).

Většina pomáhajících profesí, včetně sociálních pracovníků, se musejí střetávat s nesourodými očekáváními z různých stran. Například mají určitý etický kodex, kterým se mají řídit podle situace konkrétního klienta, ale na druhé straně stojí vedení nebo spolupracovníci, kteří čekají, že se s klientem bude zacházet podle určitého způsobu, který je v organizaci již zavedený a žádoucí. Etické kodexy často nabádají k nedirektivnímu přístupu, ale mnoho klientů očekává jasné vedení, které vyřeší jejich situaci. Také je faktem, že čím kratší je spolupráce s klientem, tím je služba levnější. Většinová společnost zase očekává, že se pracovníci budou snažit, aby klient neměl možnost zneužívat nabízené pomoci a aby se nestal závislý na pomoci pracovníků. Rozpor je pak v osobním nastavení pracovníka, které jej vede k pomoci klientovi i v případě, pokud ví, že vidina nezávislosti klienta na pomoci je téměř nedosažitelná. Nesourodost se může projevat i v očekávání zákonodárců, kteří hledají, jak snížit výdaje státního rozpočtu, a tak chtějí snížit závislost lidí na pomoci státu, ale v zastupitelstvu obce, pod nimiž působí konkrétní organizace, pak mohou působit naopak altruisticky smýšlející lidé, kteří zastávají názor, že každý, kdo se ocitne v nouzi, má právo na pomoc. Takže by se sociální pracovníci opět ocitli v nesouladu mezi politikou státu a vedením obecních úřadů (Šrajer a Musil, 2008). Na druhou stranu se většinová společnost shoduje že, sociální pracovník má „*svým klientům pomáhat překonávat nesnáze, které pramení z kolizí mezi očekáváním jejich sociálního prostředí a schopností klientů tato očekávání zvládat, a že to bude dělat způsobem, který je přijatelný jak pro sociální prostředí, tak pro klienta samotného*“ (Šrajer a Musil, 2008, s. 85).

1.3 Hranice v sociální práci

Sociální práce je založena na vztahu pomáhajícího a klienta. Tomu, jak je tento vztah kvalitní a efektivní, přispívá nastavení a udržování hranic mezi pracovníkem a klientem. Formální hranice jsou stanoveny různými předpisy, etickými kodexy a pravidly organizace. V praxi pak rozlišujeme tzv. **nepropustnou hranici**, což je případ, kdy si sociální pracovník udržuje od klienta odstup, zdůrazňuje svou formální roli a příliš se neangažuje. V opačném případě, kdy pracovník nemá jasně a transparentně nastavené hranice, vytváří si s klienty osobní vztah a příliš se angažuje v řešení jejich problémů, mluvíme o tzv. **příliš propustné hranici**.

Ideálně nastavená hranice je někde uprostřed mezi těmito extrémny a říká se jí tzv. **bezpečná hranice**. Sociální pracovník, který má nastavenou tuto hranici je schopen profesionálního a partnerského přístupu ke klientovi, vnímá jej jako kompetentního jedince a dokáže respektovat jeho přání a potřeby, nicméně nepřebírá za něj zodpovědnost. Rozlišuje osobní a profesní život, reflektuje své jednání a umí přiznat chybu a požádat o pomoc. Závažné překročení hranic v pomáhajícím vztahu znamená navazování intimních vztahů, sexuálních kontaktů, přijímání finančních nebo hmotných darů, zveřejňování citlivých údajů o klientech a poskytování služeb na úkor jiného klienta nebo jakékoliv násilné či diskriminující jednání (Matoušek et al., 2022). Mátel (2019) upozorňuje, že jasné definování profesních hranic chrání klienty i samotné sociální pracovníky.

2 SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ

Tato kapitola se věnuje sociálně-právní ochraně dětí, nejprve stručně nastiňujeme její vývoj, dále vysvětlujeme pojem ohrožené dítě, ke kterému přidáváme statistiky ohrožených dětí v ČR. Poté přibližujeme zásadní body, které se týkají orgánu sociálně-právní ochrany dětí a jeho činnosti. Dále zmiňujeme dokumenty, které se týkají mezinárodní ochrany dětí, poslední podkapitola je zaměřena na sociálního pracovníka OSPOD, jeho činnosti a kompetence.

Sociálně-právní ochrana dětí, která je zaštiťována v rámci instituce, je ve společnosti docela mladý koncept. Stovky let byly děti považovány jako právně nezpůsobilé a rodiče nad nimi měli veškerou moc. Situace se měnila až ke konci 19. století, začaly vznikat instituce, jejichž posláním byla právě pomoc a ochrana dětí, kterou prosazovali také u zákonodárných orgánů. V rané fázi vzniku právní ochrany dětí se jednalo zejména o ochranu majetku, zabezpečení osiřelých dětí, právo na vzdělání, ochranu před dětskou prací a vykořisťováním a rovnost práv nemanželských dětí. Současná sociálně-právní ochrana dětí se těmito jevy zabývá spíše okrajově a ve středu stojí nejvíce ochrana před týráním, zneužíváním a zanedbáváním dítěte. Můžeme tak shrnout, že hlavním **cílem sociálně-právní ochrany dětí** je *„snaha ochránit děti před nevhodným zacházením, ohrožováním jejich zdraví, života, vývoje či práv“* (Pemová a Ptáček, 2022, s. 31).

2.1 Ohrožené dítě

V našem právní řádě nemáme přesně definován pojem ohrožené dítě, i přesto že se s ním velmi často pracuje ve všech oficiálních dokumentech a materiálech. Většina definic ohroženého dítěte současně pracuje s pojmem **syndrom CAN**, tedy syndrom **týraných, zneužívaných a zanedbávaných dětí**. Ale v praxi se mezi ohrožené děti řadí i jiné skupiny, například děti s různými zdravotními omezeními, děti, které jsou oběti nebo svědky trestné činnosti, děti v obtížných životních situacích nebo nezletilí azylanti. V jiných zemích se můžeme setkat s několika různými pojmy pro ohrožené dítě, například „endangered child“, „child at risk“, jako „**dítě v ohrožení**“, který poukazuje na mnohem širší uchopení tohoto pojmu, kde se kromě ohrožení dítěte ze strany pečující osoby, může jednat o dítě, které vykazuje rizikové a problematické chování nebo pojem „vulnerable child“, který poukazuje na **zranitelnost dítěte**, jeho sníženou schopnost obrany například před nedostatečnou péčí rodičů a také „child in need“, který označuje **dítě v nouzi**, které nemá možnost uspokojovat své základní potřeby v oblasti péče, zdraví, vývoje nebo je jeho zdraví

či vývoj negativně ovlivněn a je potřeba zásahu oprávněné autority. O týrání, zneužívání, zanedbávání dítěte (CAN) se jedná, pokud zjistíme ohrožení dítěte, pečující osoba vykazuje ohrožující chování vůči dítěti, a zároveň ví nebo by měla vědět, že je její chování pro dítě ohrožující, a tato osoba má nebo by mohla mít podmínky k tomu, aby zajistila dítěti odpovídající péči. Analýza dat v letech 2009-2019 ukazuje, že nejčastěji se syndrom CAN týká dětí mezi 6 a 15 lety (56 %) na druhém místě pak dětí mezi 3 a 6 lety (16 %) (Pemová a Ptáček, 2022).

Obrázek 1: Koncept ohroženého dítěte

(Pemová a Ptáček, 2022, s. 31)

V roce 2021 žilo v České republice 2 086 414 dětí, tedy osob mladších 18 let (Sčítání 2021, 2021). Dle Ročního výkazu o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2021 (2021) bylo ke konci roku evidováno orgánem sociálně-právní ochrany 168 316 případů ohrožených dětí. Což znamená, že přibližně **každé 12. dítě v České republice bylo ohroženo**. Ve sledovaném roce bylo svěřeno 373 dětí do péče před osvojením a péče budoucích osvojitelů, 369 dětí bylo osvojeno, 1 179 dětí svěřeno do péče jiné osoby, 126 dětí bylo v předpěstounské péči, 1 656 dětí v pěstounské péči, 665 dětí v pěstounské péči na přechodnou dobu a 380 dětem byl jmenován poručník s osobní péčí. Ve stejném roce bylo evidováno 7 619 dětí se syndromem CAN. Pemová a Ptáček (2022) uvádějí jako důsledky týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte hospitalizaci, tělesné poškození, nutnost poskytnutí psychologické pomoci, posttraumatickou stresovou poruchu, úmrtí, těhotenství a jiné.

2.2 Orgán sociálně-právní ochrany dětí

„Orgán sociálněprávní ochrany dětí je státní orgán, jehož úkolem je chránit zájmy nezletilých dětí“ (Matoušek a Pazlarová, 2016, s. 35). Sociálně-právní ochranu dětí upravuje zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění (zákon o SPOD). Podle § 1 se jí rozumí zejména:

- a) ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- b) ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,
- c) působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny,
- d) zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině.

Sociálně-právní ochrana se poskytuje všem dětem do 18 let bez rozdílu a bez jakékoliv diskriminace a je poskytována bezplatně. Stát nenahrazuje odpovědnost a povinnosti rodičů, ale pokud jsou práva nebo vývoj dítěte ohroženy, zodpovídá náš stát za ochranu dětí před jakoukoliv formou násilí, za ochranu jejich zdravého vývoje a ostatní práv, které jsou zakotveny v Ústavě, Listině základních práv a svobod a dalších platných práv, která vyplývají z mezinárodních dokumentů (Novotná a Fejt, 2009). Orgány sociálně-právní ochrany dětí jsou v České republice obecní úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, krajské a magistrátní úřady – ty mohou výkonem sociálněprávní ochrany pověřit jiné subjekty (pověřené osoby), Ministerstvo práce a sociálních věcí a Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí. Sociálně-právní ochranu zajišťují i obce v samostatné působnosti, kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně-právní ochranu dětí, a další fyzické a právnické osoby, které jsou výkonem SPO pověřeny. Běžně narážíme na zkratku **OSPOD**, kterou obvykle myslíme **příslušné oddělení obecního úřadu obce s rozšířenou působností** (Matoušek a Pazlarová, 2016).

Podle § 5 zákona o SPOD je „*předním hlediskem sociálně-právní ochrany zájem a blaho dítěte, ochrana rodičovství a rodiny a vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči. Přitom se přihlíží i k širšímu sociálnímu prostředí dítěte*“. SPO se zaměřuje zejména na děti, jejich rodiče zemřeli, neplní rodičovské povinnosti nebo zneužívají práva, která plynou z rodičovské odpovědnosti. Dále na děti svěřené do péče jiné osoby, která neplní povinnosti, které plynou ze svěřením dítěte do její výchovy. Také na děti, které vedou zahálčivý či nemravný život, které se opakovaně dopouští útěků, také na děti, na kterých byl

spáchán trestný čin ohrožující zdraví, svobodu, život, důstojnost, mravní vývoj nebo jmění. Rovněž na děti, které jsou opakovaně umísťovány do zařízení s nepřetržitou péčí na žádost jejich rodičů či jiných osob odpovědných za výchovu, na děti, které jsou ohrožovány násilím mezi rodiči a na žadatele o udělení mezinárodní ochrany, azylanty nebo osoby požívající doplňkové ochrany, pokud jsou v ČR bez osob odpovědných za jejich výchovu (zákon o SPOD).

Úkolem sociálně-právní ochrany je poskytovat v nepříznivé sociální situaci pomoc a podporu, aby bylo možné takovou situaci překonat a umožnit sociální začleňování a poskytovat ochranu před sociálním vyloučením. Každý má právo kontaktovat orgán sociálně-právní ochrany dětí, pokud má podezření na porušení povinností nebo zneužití práv, která vyplývají z rodičovské odpovědnosti. Pokud nastane situace, která ohrožuje řádnou výchovu a příznivý vývoj dítěte a rodiče nejsou schopni tuto situaci řešit sami, je třeba přijmou opatření SPO (zákon o SPOD). Pokud se dítě ocitne bez péče přiměřené jeho věku, má obecní úřad povinnost poskytnout dítěti okamžitě pomoc. V takové situaci se podává návrh soudu, aby nařídil **předběžné opatření**, soud musí rozhodnout bezodkladně, nejpozději do 24 hodin (Novotná a Fejt, 2009). Od počátku poskytování sociálně-právní ochrany se zpracovává **individuální plán ochrany dítěte**. Opatření musí být stanovena logicky, aby na sebe navazovala, pokud je to možné, vždy se dává přednost výchově dítěte v jeho rodinném prostředí. V rámci SPO je poskytována preventivní a poradenská činnost, dále je možno uložit rodičům některá opatření na ochranu dětí, například povinnost využít odbornou poradenskou činnost. Orgán SPO může uložit také výchovná opatření jako je napomenutí, stanovení dohledu, uložení omezení bránící působení škodlivých vlivů na výchovu nebo uložit povinnost využít odborné poradenství (zákon o SPOD). Výchovná opatření jsou podle výzkumu Barvíkové a Šťastné (2014) využívána velmi málo. Pro OSPOD představují značnou administrativní zátěž, která ani negarantuje požadované výsledky, protože v očích veřejnosti má OSPOD nižší váhu, než když je výchovné opatření uloženo soudem. To potvrzuje i roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2021 (2021) který ukazuje, že celkově bylo uloženo jen 209 výchovných opatření, z toho nejčastěji dohled 132krát a napomenutí 55krát.

Pokud to vyžaduje zájem dítěte a výchovná opatření nepomohla k nápravě, může být dítě na základě rozhodnutí soudu dočasně odejmuto z péče rodičů nebo jiné osoby, která je odpovědná za výchovu dítěte (zákon o SPOD). „*Odebrání dítěte z rodiny a jeho umístění do náhradní péče je vnímáno jako poslední možnost a donucovací intervence, která může být*

využita pouze tehdy, když je shledáno, že rodiče nemají schopnost pečovat o své děti“ (Pemová a Ptáček, 2022, s. 35). Dětem, které jsou odejmuty ze svého rodinného prostředí, je státem poskytována **zvláštní ochrana** v podobě některé z možností **náhradní výchovy** – svěřením dítěte do péče jiné fyzické osoby, pěstounská péče, poručenství, osvojení, ústavní výchovy nebo umístění dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. (Novotná a Fejt, 2009). Pokud není možno dítěti zajistit náhradní rodinnou péči, může soud rozhodnout o svěřením dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. V zařízení se poskytuje ochrana a zprostředkovává pomoc formou uspokojování základních potřeb dítěte (zákon o SPOD). Barvíková a Palonciová (2012) uvádějí jako nejčastější důvody, proč jsou děti umisťovány do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, problémy rodiny s bydlením (50 % dětí), na druhém místě finanční situace rodiny (41 % dětí) a také zanedbávání péče (31 % dětí). Pemová a Ptáček (2022) upozorňují, že počet dětí, které vyrůstají trvale v ústavní péči je nepřiměřeně vysoký a často jsou umisťovány do ústavní výchovy z důvodu špatné sociální a ekonomické situace rodiny, a ne kvůli přímému ohrožení dítěte.

Sociálně-právní ochrana dětí se samozřejmě vyvíjí a je potřeba ji neustále zlepšovat. Analýza dat v rámci národní strategie ochrany práv dětí 2021-2029 ukazuje, že bychom se měli snažit o sjednocení systému ochrany práv dětí, zvětšovat povědomí veřejnosti o právech dětí, sjednotit systém poskytování služeb této cílové skupině, zaměřit se na prevenci a snižovat počet dětí vyrůstajících mimo biologickou rodinu, zvyšovat kvalitu života rodin pomocí vzdělávacích a volnočasových aktivit, zvýšit efektivitu výkonu soudní ochrany dětí, zdokonalovat a zlepšovat kvalitu náhradní rodinné péče, reformovat institucionální péči, aby byl systém více otevřený a propojený a podporovat účast dětí a jejich rozhodování ve věcech, které se jich týkají (Národní strategie ochrany práv dětí 2021-2029, 2020).

2.3 Mezinárodní ochrana dětí

Existuje množství mezinárodních dokumentů, které se věnují sociálně-právní ochraně dětí, v Evropské unii, byly v roce 1989 formulovány standardy a principy v **Úmluvě o právech dítěte**, kterou vydala OSN (Matoušek a Pazlarová, 2016). Úmluva stanovuje 4 skupiny práv dítěte: na život a přežití, právo na osobní rozvoj, právo na ochranu vůči všem druhům ubližování a krutosti a právo na participaci. Také upozorňuje, že *„rodina jako základní jednotka společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit*

svou úlohu ve společnosti“ (Novotná a Fejt, 2009, s.19). Dalším významným dokumentem je **Charta práv** z roku 2000, která deklaruje jako jednu ze základních práv ochranu práv dětí (Matoušek a Pazlarová, 2016). Kvůli narůstajícím obtížím se zprostředkováním styku obou rodičů s dětmi, zejména pokud se jedná o kontakty mimo republiku, byla v roce 2002 byla přijata **Úmluva o styku s dětmi**. S tím souvisí i o rok později přijaté nařízení Rady **o soudní příslušnosti, uznání a výkonu rozsudků ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti**, které jasně stanovuje, že rozsudek jednoho státu EU je uznán a vykonatelný i v dalším členském státu EU (Novotná a Fejt, 2009). V roce 2007 byla založena **Agentura Evropské unie pro základní práva**, která se také věnuje ochraně dětí. V roce 2012 se konalo **Evropské fórum o právech dítěte**, na kterém se řešily systém sociálně-právní ochrany dětí v EU, což vedlo ke vzniku rozsáhlé studie, která srovnávala systémy SPO v EU. Významnou činnost v oblasti ochrany dětí vykazuje také Rada Evropy, v jejímž rámci vzniklo množství úmluv a doporučení ke zlepšení ochrany dětí (Matoušek a Pazlarová, 2016).

2.4 Sociální pracovník OSPOD

V České republice dosud neexistuje studijní obor zaměřený výhradně na přípravu pracovníků OSPOD, přestože se jedná o velmi rozsáhlou a náročnou agendu. V praxi to často vede k tomu, že začínajícím pracovníkům chybí potřebné znalosti a dovednosti. Sociální pracovníci, kteří se rozhodnou působit na OSPOD, obvykle absolvují studium sociální práce, sociální pedagogiky nebo jiného příbuzného pomáhajícího oboru. S výkonem sociálněprávní ochrany dětí je však často spojena řada předsudků – veřejnost pracovníky OSPOD mnohdy vnímá především jako ty, kdo „berou děti“. Není přitom zcela jasné, jaké konkrétní kompetence by měl sociální pracovník OSPOD zastávat – a to nejen pro laickou veřejnost, ale někdy ani pro odborníky. Někteří jejich klienti mohou často překračovat hranice a brát je jako své „přátele,“ jiní je naopak vnímají zase jako pomocníky policie. Profese sociálního pracovníka na OSPOD je navíc převážně vykonávána ženami, což může v některých situacích – například při řešení rozvodových sporů – vyvolávat u některých mužů přesvědčení, že jsou sociální pracovnice vůči nim zaujaté a nadržují matkám (Matoušek a Pazlarová, 2016).

Sociální pracovník OSPOD by měl být odborník, který stmeluje komunitu a přináší klientům něco pozitivního, měl by se snažit o **nalezení rovnováhy mezi pomocí a kontrolou**. „*Obojí patří do „technické“ výbavy pracovníka, obojí je potřebné a má své místo, obojí jsou profesionální způsoby práce a obojí se vyskytuje v průběhu rozhovoru s klientem. Vykonává-li například pracovník dozor nad dodržováním práv dítěte, nebrání to, aby současně nabízel pomoc zaměřenou na posílení rodiny*“ (Úlehla, 2005, s. 20). O protichůdných aspektech, kdy je úkolem sociálního pracovníka klientům pomáhat, a zároveň je kontrolovat hovoří i Etický kodex společnosti sociálních pracovníků ČR (2006) podle kterého tyto protichůdné aspekty vyžadují, aby měli sociální pracovníci jasno, zda jsou etické důsledky kontrolní role přijatelné z pohledu základních hodnot, ze kterých sociální práce vychází. Podle § 52 zákona o SPOD, jsou „*zaměstnanci v orgánech sociálně-právní ochrany, (...) oprávnění v souvislosti s plněním úkolů podle tohoto zákona navštěvovat dítě a rodinu, ve které žije, v obydlí a zjišťovat v místě bydliště dítěte, ve škole a ve školském zařízení, v zařízení poskytovatele zdravotních služeb, v zaměstnání nebo v jiném prostředí, kde se dítě zdržuje, jak rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte o dítě pečují, v jakých sociálních podmínkách dítě žije a jaké má dítě chování.*“ Také jsou oprávnění k pořizování obrazových a zvukových záznamů dítěte a prostředí, kde se dítě zdržuje, pokud jsou pořízeny v zájmu ochrany práv dítěte.

V rámci výkonu své práce má sociální pracovník OSPOD spoustu rolí – hodnotí klienty, obhajuje, poskytuje rady, odkazuje na možnosti dalších služeb, poskytuje přímou pomoc, má mnoho administrativních činností, někdy je i mediátorem, reflektuje kvalitu vlastní práce, koordinuje činnosti dalších subjektů, se kterými musí pracovat v součinnosti, někdy musí plnit oznamovací povinnost, pokud byl porušen zákon a rovněž plánuje rozvoj sociálních služeb. Z průzkumů i z běžné praxe však zjišťujeme, že jsou sociální pracovníci na OSPOD přetížení běžnou agendou a přílišnou byrokracií. Řešením by bylo navýšení počtu pracovníků, nicméně to se při současném financování nemá možnost setkat s realitou. Také to, jak je sociální práce na OSPOD efektivní není nijak zvenčí hodnoceno a nemáme zde ani nějaký systém, který by zaznamenával případy, kdy se ohrožené dítě ocitlo v ještě horší situaci nebo zemřelo kvůli nečinnosti sociálních pracovníků nebo špatnému postupu při řešení případu (Matoušek a Pazlarová, 2016).

Sociální pracovník na OSPOD musí naplňovat všechny kompetence jako ostatní sociální pracovníci:

- musí být schopen určit vlivy, které vedou k sociálním problémům klientů,

- umět s klientem komunikovat – srozumitelně, přiměřeně, přijít na jeho potřeby a zajistit plán intervence,
- poskytovat služby, které pomohou řešit klientovu životní situaci,
- spolupracovat s kolegy ve vlastní organizaci i s ostatními zainteresovanými odborníky,
- mít povědomí, jaké jsou komunitní vazby, stmelovat je a využívat při své práci,
- znát právní a ekonomický rámec své profese,
- umět reflektovat průběh a výsledky činnosti,
- být schopen řešit etická dilemata,

Sociální pracovník na OSPOD musí navíc zvládat ještě:

- hodnotit, do jaké míry je dítě ohroženo a jaké jsou vlivy způsobující jeho ohrožení,
- posuzovat, jak rodina funguje v péči o dítě – materiální zajištění, výchovné metody, kvalita vztahů,
- rozeznat, kdy rodič má nebo nemá zájem o dítě,
- podpořit rodiče, který má nárok na něco od druhého rodiče např. nárok na výživné,
- zvážit, jaký vliv má na dítě prostředí ústavní péče,
- zasahovat do rodiny tak, aby intervence snížila nebo odstranila ohrožení dítěte,
- sjednat dítěti vhodnou náhradní péči, pokud je dítě ohroženo dosavadní péčí a není zde predikce zlepšení,
- při rozvodu rodičů se jej snažit ovlivnit takovým způsobem, aby byl minimalizovaný nepříznivý dopad rozvodu na dítě,
- rozeznat, zda se klienti snaží zneužít systému dávek nebo služeb,
- pomoci rodinám stanovit priority, pokud řeší více problémů současně a podpořit je v řešení jejich problémů nejprve vlastními silami nebo využitím dalších možných zdrojů (Matoušek a Pazlarová, 2016).

3 ETIKA A ETICKÁ DILEMATA V SOCIÁLNÍ PRÁCI

Poslední kapitola pojednává o etice v sociální práci. Nejprve si vymezíme pojem etika a s ní související pojmy, následně se budeme věnovat hodnotám a jejich rolí v etickém rozhodování sociálních pracovníků. Přiblížíme, jak probíhá mravní rozhodování jedince. Další podkapitola vymezuje etiku v sociální práci, následně představujeme obsahy různých etických kodexů sociální práce a zohledňujeme i jejich kritiku. Poslední část objasňuje pojem etická dilemata, popisuje, jak etické dilema vzniká, jakými způsoby jej sociální pracovníci řeší, a také představujeme konkrétní etická dilemata, se kterými se setkávají sociální pracovníci OSPOD.

Nejznámější definice etiky říká, že se jedná o nauku, která se zabývá správným jednáním v lidské společnosti. Jako vědu ji můžeme označovat tehdy, pokud má dán svůj předmět, kterým je **morálka**, jež hodnotí lidské chování v kontextu dobra a zla a porovnává s lidským svědomím. Etika a morálka tedy nejsou to stejné, ale úzce spolu souvisí. Důležitý je rovněž pojem **mravnost**, který vyjadřuje situaci, kdy člověk jedná v souladu se svým svědomím. **Svědomí** pak představuje složku mravnosti, díky které mohou lidé morálně hodnotit své jednání. Dobro a zlo jsou základní etické kategorie, které obsahují hodnocení. **Dobro** vnímáme jako vše, co je žádoucí, hodnotné, dobré, prospěšné, skvělé, kvalitní apod. a můžeme jej vnímat subjektivně – jako to, co je dobré pro mě osobně, objektivně – co je prospěšné pro okolí nebo mravně – co je poctivé (Jankovský, 2018). Fischer a Milfait (2008, s. 11) etiku souhrnně definuje jako *“nauku, učení, spisy o lidském jednání z hlediska společenské nebo individuální přijatelnosti nebo z hlediska správnosti, které odráží všeobecné etické předporozumění.”* Tato definice však předpokládá, že v základu máme nějaké mravní povědomí a dokážeme rozeznat zlo od dobra, tedy že každý ví, jaké jednání je dobré nebo špatné. Skutečností však je, že vědění toho, co je správné a špatné, nevede automaticky k eticky správnému jednání. Další definice chápe etiku jako *“vědní disciplínu, která se zabývá studiem mravního chování, cítění, rozhodování...”* (Fischer a Milfait 2008, s. 11). Toto pojetí zdůrazňuje chování, které je vědomé a jde racionálně zdůvodnit a porovnat, zda odpovídá normám, které společnost očekává. Třetí definice říká, že etika *“se zabývá normami lidského chování, rozhodnutími, která lidé činí, a způsoby, jimiž svou volbu odůvodňují.”* (Fischer a Milfait 2008, s. 11). Na rozdíl od první definice, která se soustředí spíše na to, zda je jednání společensky přijatelné, klade třetí definice důraz na způsoby, jakými posuzujeme a odůvodňujeme naše rozhodnutí.

Etika se zaměřuje zejména na dobro, od kterého můžeme odvodit, jaké jednání je správné. Jak ale víme, co dobro znamená? Můžeme vycházet ze třech základních teorií. První se nazývá **intuicionismus** a zaměřuje se na naši intuici, tušení či dojem. Tato teorie tvrdí, že čím složitější nějaká skutečnost je, tím se dá lépe definovat, protože lze rozložit na jednodušší a základnější části. Například pojem člověk můžeme rozložit na živočicha s rozumem, živou bytost, která nabývá poznání, těleso, které vykonává různé funkce. Pojem dobro se však podle této teorie nedá dále rozkládat, protože je tento pojem již základní a jednoduchý. Takže člověk musí na základě své intuice, rozumu a náhledu pochopit sám, co dobro znamená (Fischer a Milfait, 2008).

Další teorie se nazývá **emotivismus** a zaměřuje se na emoce. To, co v nás vzbudí příjemné emoce, považuje za dobré. Dobré je tudíž to, co se nám líbí. Když vznášíme nějaký morální soud, například že „krádež je špatná,“ říkáme tím, že se nám krádež nelíbí. Tato teorie je založena na subjektivním vnímání a tím se nám etika dostává do čistého subjektivismu, což mohou někteří autoři kritizovat (Fischer a Milfait, 2008).

Třetí teorie považuje dobro jako něco, co splňuje určité očekávání nebo žádost, a zároveň je zde dobro nějak hodnotné, užitečné, ušlechtilé nebo přináší potěšení. Tato teorie analyzuje cíle lidského jednání. Člověk se přirozeně snaží dosáhnout dobra, ale nastávají různé situace, kdy musí volit různé prostředky k jeho dosažení. To, že zvolíme dobrý cíl, nemusí znamenat, že naše jednání bude obecně dobré a etické (Fischer a Milfait, 2008). Tedy účel našeho jednání nesvětí prostředky, které jsme použili k jeho dosažení.

3.1 Role hodnot v etickém rozhodování sociálních pracovníků

Hodnoty stojí ve středu sociální práce, protože se jedná o pomáhající profesi, ve které musíme neustále činit etická rozhodnutí. Hodnoty můžeme chápat jako standardy chování a také náš úsudek, co je v životě důležité. Hodnota spočívá v přednosti nebo volbě (Beckett et al., 2017). Banks (2020) tvrdí, že význam pojmu „hodnota“ je problematický a existuje 180 různých definic tohoto pojmu, které odkazují na naše náboženské, morální, kulturní, politické nebo ideologické přesvědčení, názory, přístupy, principy a preference. Fischer a Milfait (2008, s. 60) vnímají hodnotu jako něco, co „*jsme schopni následovat, přemýšlet o ní nebo o ní usilovat, přizpůsobit jí svůj život nebo ji nabízet druhým*“. Co se týká charakteristiky hodnoty, může pro nás mít pozitivní, neutrální nebo negativní význam. Neutrální význam spatřujeme tam, kde pro nás žádná hodnota není, například čokoládový dort nebude hodnotou pro někoho, kdo nemá zájem o sladké. Každá hodnota se také vždy

vztahuje k něčemu nebo někomu a váže se k nim i určitá hierarchie, tedy rozlišujeme je podle závažnosti a povahy. Hodnoty souvisí s naším jednáním. Podle prvního přístupu nám ukazují, že naše svobodná volba není libovolná, protože naše hodnoty určují, proč něco upřednostníme, tedy hodnoty určují naši volbu. Druhá teze vyjadřuje, že „*hodnota určuje, co si člověk myslí, že by měl dělat, což nemusí být totéž, co chce dělat, nebo totéž, co udělá*“ (Fischer a Milfait 2008, s. 63). První definice předpokládá, že naše jednání je podmíněné naší nejvyšší hodnotou, zatímco druhá definice odlišuje jednání skutečné, od toho, ke kterému podněcují naše hodnoty.

Sociální pracovník se při své práci setkává s průnikem různých hodnot:

- **osobní** – představují základ pro řešení etických problémů a dilemat, základ, ze kterého by pracovník řešil situaci sám za sebe,
- **společenské** – tyto hodnoty se projevují ve všech aspektech – legislativě, jednání s klienty, profesních kodexech, úmluvách, a strategiích konkrétních organizací,
- **legislativní** – jedná se o psaný systém zákonů, právních norem, které je třeba uplatňovat kriticky, protože byť se legislativa musí striktně dodržovat, je zde více možných výkladů práva, a také dochází k ojedinělým případům, které v legislativě nejsou ukotveny,
- **profesní** – tyto hodnoty jsou většinou obsaženy v profesních a etických kodexech a vymezují, jak se v rámci své profese chovat k ostatním lidem, účelem je zejména ochrana klienta i samotného sociálního pracovníka, pomocí nastavení jasných hranic práce. Tyto hodnoty nejsou vymahatelné na takové úrovni jako ty legislativní, avšak profesní organizace mohou výkon pracovníka komentovat a ovlivňovat,
- **hodnoty a strategie organizace** – profesní hodnoty bývají někdy dále vymezeny v poslání organizace, které určuje pro určité pracovníky konkrétní hodnoty organizace, které si musí zvnitřnit (Fischer a Milfait 2008).

3.2 Mravní rozhodování jedince

Autonomie jedince, která znamená, že **člověk v procesu rozhodování mezi určitými volbami uplatní jeho mravní hodnotu**, je základním předpokladem pro mravní rozhodování. Takový člověk rozhoduje buď naprosto nezávisle na jiné autoritě a vnějšího tlaku nebo si takovou závislost uvědomuje a přijímá ji za svou. Jednání na základě mravních norem je vynutitelné, protože tyto normy jsou přesně stanoveny, na druhou stranu jednání

na základě mravních ideálů není vynutitelné a požaduje od takto jednající osoby osobní zralost, schopnost tvořit vlastní morální úsudky a reflexi. Během vývoje a růstu člověka dozrává postupně k mravnímu soudu. Morální rozvoj jedince není stav, který člověk získá překročením dospělosti, jedná se o celoživotní proces, který souvisí s růstem vědomí jedince a kvalitou prožitků mezilidských vztahů. Výstupem úspěšného morálního vývoje citlivé svědomí neboli morální soud. I u dospělých jedinců mohou být morální postoje někdy nevyrovnané, např. když člověk, který běžně nepodvádí, v určité situaci selže a podvede. Záleží pak na nejsilnějším motivu jednání, který člověk má v dané situaci a na jeho základě se zachová určitým způsobem (Fischer a Milfait, 2008).

Morální orientace sociálních pracovníků je klíčová v situacích, ve kterých vznikají dilemata a sociální pracovníci je musejí zvládat (Šrajer a Musil, 2008). Nicméně podle výzkumů **neexistuje přímý vztah mezi tím, jaká mají lidé morální přesvědčení a tím, jak se v dané situaci nakonec zachovají.** Ve výsledném jednání mají velký vliv kromě vědomých motivů i nevědomé motivy např. motivy sebelásky, moci, morální nadřazenosti nebo komplexy, které pocházejí z raného dětství. Na mravní soud jedince působí rovněž moment překvapení, kdy se druhý zachová způsobem, který bychom od něj nikdy nečekali. *“Podle Schelera neexistují dva lidé, kteří chápou nějakou mravní hodnotu zcela stejně, a každý má svou míru důvodů ji v konkrétní situaci uplatnit, proto nemáme nikoho odsuzovat, dokud nerozumíme dobře jeho chování* (Fischer a Milfait, 2008, s. 32). Pro sociálního pracovníka má morální vývoj osobnosti význam v jeho profesním růstu, v jehož rámci nachází vlastní motivy při jednání s klienty a kolegy. Také mu pomáhá k lepší orientaci v přiměřenosti nároků, které na klienty klade. Během výkonu sociální práce jedná na základě daných norem a legislativy a současně jako vyzrálá osobnost, která má odbornou i občanskou zodpovědnost (Fischer a Milfait, 2008).

Každá situace, se kterou se sociální pracovník setká, je unikátní, nelze si předem připravit scénář, podle kterého bude jednat, lze si jen zopakovat obecné etické zásady, na jejichž základě pracovník rozhoduje. To znamená, že se můžeme dotazovat např.: co znamená dobro, jaká jsou pravidla, která vedou k dobru a jak můžeme tyto pravidla uplatnit. Na takové otázky existuje množství odpovědí, lidé se nejčastěji uchylují k jejich preferencím, které nepromýšlejí do hloubky a ve všech významných souvislostech, což příliš neodpovídá člověku, který je myslící a autonomní jedinec. I etický kodex požaduje po sociálním pracovníkovi, aby byl odpovědný za své činy a dokázal je zdůvodnit. V praxi bohužel často není čas na hluboké promýšlení a diskusi navrhovaných řešení

a sociální pracovník je nucen jednat rychle a bez úplných informací (Fischer a Milfait, 2008).

3.3 Etika v sociální práci

Janotová et al. (2005) se zaměřuje na profesní etiku, která spadá do oblasti aplikované etiky a jejím úkolem je reflektovat etické aspekty, které vznikají při výkonu svého povolání. Matoušek (2013) chápe etiku sociální práce v užším smyslu jako dodržování postupů, předpisů a norem v chování při výkonu práce nebo jako souhrn hodnot a principů, které vymezují jednání pracovníka, také jako „*ustálený způsob uvažování o mravní hodnotě tohoto jednání*“ (Matoušek, 2013, s. 154). V širším smyslu můžeme etiku sociální práce chápat jako reflexi a analýzu etické dimenze naší praxe a její morální závaznosti (Matoušek, 2013). Fischer a Milfait (2008) upozorňují, že etika v sociální práci požaduje, aby byl pracovník schopný držet odstup od daného problému, který je řádně vyhodnocen a má stanoveny hranice, také aby abstraktně uvažoval při vytváření možných eticky přijatelných řešení daného problému a aby byl schopen vyhodnocovat hypotetické scénáře ze všech důležitých vlivů, které mohou mít dopad na dané řešení nebo na zúčastněné. Pokud toto sociální pracovník dokáže, můžeme hovořit o tzv. kritické sociální praxi. Etika sociální práce znamená na jednu stranu soubor hodnot, norem a postupů, které jsou v praxi akceptovatelné, a současně si klade za úkol umožnit sociálním pracovníkům, aby dokázali **pracovat s konkrétními hodnotami a principy v konkrétní situaci, aby byli schopni kriticky posoudit etické problémy a dilemata.**

Zda je nějaké chování eticky správné nebo špatné, odkazuje na nějakou společensky stanovenou normu a pokud hodnotíme, zda je jednání eticky dobré nebo špatné směřujeme spíše k určité žádané hodnotě, která ale není jasně definovaná, abychom se o takovou definici mohli opřít, když budeme zdůvodňovat výstup našeho hodnocení (Fischer a Milfait, 2008).

Etika v sociální práci se zaměřuje na vztahy mezi třemi oblastmi:

1. **Klient sociální práce** – důležité je znát klienta a jeho specifickou situaci, s tímto se pojí zvolit příslušné metody a směrnice sociální práce, etický rozměr sociálního pracovníka pak spočívá v tom, že pozná do hloubky osobnost klienta a porozumí mu, aby mohl poskytovat adekvátní pomoc pro klientovu situaci. Pokud zná sociální pracovník klientovu situaci, může správně vymezit rozsah poskytované pomoci, která bude naplňovat klientovy požadavky (Fischer a Milfait, 2008).

2. **Prostředí sociální práce** – sociální pracovník se nachází v úzkém vztahu s klientem, a proto je jeho práce nevyhnutelně zasazena do citlivé etické roviny. Sociální práce jako obor přináší řadu etických problémů a dilemat. To, co je v nejlepším zájmu klienta, je často nutné posuzovat i ve vztahu k zájmům dalších zúčastněných stran či širší společnosti, přičemž tyto zájmy mohou být ve vzájemném konfliktu. Ačkoli má sociální práce altruistický charakter, její výkon je zároveň vymezen normami a etickými hranicemi. Sociální pracovník hájí práva a potřeby jednotlivce, ale zároveň musí zohledňovat širší společenské dobro. Společnost na tuto profesi často nahlíží kriticky – někdy jsou sociální pracovníci vnímáni jako ti, kteří poskytují pomoc lidem, kteří si ji podle veřejnosti „nezaslouží“, jindy jsou označováni za narušitele rodinného soukromí, kteří neoprávněně zasahují do výchovy dětí. Očekávání vůči sociální práci jsou přitom mnohdy nereálná. Etiku v sociální práci proto nelze chápat jen jako teorii správného chování, ale spíše jako hledání správného postupu v konkrétní situaci – takového, který je opřen o odborné zázemí, etické principy a pečlivě zvažované rozhodnutí (Fischer a Milfait, 2008).
3. **Sociální pracovník** – součástí pojetí etiky je i samotný sociální pracovník, který je profesně a osobně odpovědný za své jednání, které činí svobodně a nese za něj osobní morální vinu nebo ocenění. Aby mohl sociální pracovník eticky reflektovat své jednání, musí znát své hodnoty a principy, ze kterých při hodnocení situace vychází snaží se konkrétní situaci posoudit co nejobjektivněji. Etická reflexe nepředstavuje nahlížet na problém nebo dilemma jen z vlastního pojetí etiky, ale jedná se také o schopnost zvažovat jiné pojetí a perspektivy. Sociální pracovník by měl jako součást reflexe zohledňovat vlastní motivy, proč vykonává svou profesi (Fischer a Milfait, 2008).

3.4 Etické kodexy

V České republice máme v oboru sociální práce vytvořeno mnoho etických kodexů, které vznikly na úrovních jednotlivých organizací. Ten, který je však platný pro všechny sociální pracovníky, je vydán **Společností sociálních pracovníků ČR** (Nečasová et al., 2020). Existence etického kodexu je významná v mnoha oblastech – vyjadřuje základní cíl profese a její poslání, navrhuje ke správnému jednání, vytváří profesní identitu a status profese, slouží jako podklad pro reflexi praxe a chrání klienty před zneužitím moci či zanedbáním péče. Při etickém rozhodování se však nelze spoléhat jen na etický kodex. Pokud bychom se řídili jen etickým kodexem, existuje zde nebezpečí, že bychom viděli jen jeden „správný“ směr, jak vykonávat sociální práci. Praxe sociální práce bývá složitější, než aby šly veškeré problémy řešit na základě jednoho kodexu (Fischer a Milfait, 2008).

Etický kodex společnosti sociálních pracovníků ČR (2006) vymezuje etická pravidla chování sociálního pracovníka. První oblastí, kterou zmiňuje je etické chování **ve vztahu ke klientovi**, jedná se zejména o to, aby jej sociální pracovník podporoval k vlastní odpovědnosti, chránil jejich důstojnost a lidská práva. Sociální pracovník má všem klientům poskytovat pomoc stejným snažením bez jakékoliv diskriminace, měl by se zajímat o člověka holisticky, tedy brát v potaz veškeré aspekty klientova života – rodinné prostředí, komunita, sociální vazby, přirozené prostředí a další ovlivňující aspekty. Důležité je také zaměření na silné stránky klientů, které by měl sociální pracovník posilovat. Sociální pracovník musí chránit klientovo soukromí a neposkytovat dalším osobám informace o klientovi bez jeho souhlasu, pokud se nejedná o výjimky, které jsou v souladu s právními předpisy. Sociální pracovník má klienty poučit o jejich povinnostech a právech, které se týkají využívání služeb a dávek sociálního zabezpečení, které využívají a aktivně by měl klienty zapojovat do hledání možností a řešení jejich situace. Sociální pracovník by měl také reflektovat svou odbornou a profesní způsobilost a pokud není v jeho silách s klientem pracovat, měl by být schopný klienta přesměrovat k jiné pomoci.

Etický kodex se dále zaměřuje na etická pravidla **ve vztahu k zaměstnavateli**, sociální pracovník musí plnit své pracovní povinnosti odpovědně, vytvářet v organizaci takové prostředí a podmínky, které umožní ostatním kolegům jednat podle etického kodexu, snaží se poskytovat co nejkvalitnější služby klientům tak, že ovlivňuje pracovní postupy a sociální politiku organizace. **Ve vztahu ke kolegům** jedná s respektem k jejich zkušenostem, znalostem a rozdílným názorům a postupům, spolupracuje s nimi a případnou kritiku vyjadřuje vhodným způsobem. Sociální pracovník má být aktivní a diskutovat se svými

kolegy etické otázky jejich práce. **Ve vztahu ke svému povolání a odbornosti** se snaží sociální pracovník zvyšovat prestiž, prohlubovat odbornou úroveň sociální práce tím, že zavádí inovativní metody a přístupy, dbát na to, aby sociální práci vykonával kvalifikovaný odborník, který by se měl celoživotně vzdělávat, využívat poznatky svých kolegů pro vlastní odborný růst a spolupracovat se školami, kde se vyučuje sociální práce, aby studentům předával současné praktické poznatky. **Ve vztahu ke společnosti** má sociální pracovník upozornit veřejnost a příslušné orgány na situace, kdy je porušován zákon nebo oprávněné zájmy občanů. Sociální pracovník se má snažit zlepšovat sociální podmínky, aktivně prosazovat legislativní změny na úrovni státu i mezinárodní politiky, snaží se zvyšovat kvalitu života všech osob, zejména znevýhodněných jedinců a skupin (Etický kodex společnosti sociálních pracovníků ČR, 2006). Etický kodex by měl sloužit jako vodítko pro sociální pracovníky, aby dodržovali zásady etiky ke kolegům, klientům, zaměstnavateli, k sobě samým a k celé společnosti (Bandit et al., 2015).

Během výkonu sociální práce s nejrozličnějšími skupinami klientů se sociální pracovník dostává do situací, že musí eticky hodnotit a rozhodovat. Takové situace nastávají při sociálním šetření, sběru informací, použití vhodných metod, opatření, rozhodování o administrativních postupech apod. Mezi základní etické problémy patří: ***kdy zasáhnout do života klienta*** a jeho rodiny nebo jiné skupiny, ***kteří sociální případy upřednostnit*** a věnovat čas dlouhodobě, ***kolik pomoci poskytnout***, aby klienta motivovaly ke změně a odpovědnému chování a nedocházelo k zneužití pomoci, ***kdy přestat s poskytováním služeb***, dávek sociální pomoci nebo terapií. Kodex vymezuje i další problémové okruhy sociální práce, které vyžadují etické hodnocení a rozhodování, jedná se o situace, kdy se dostane do střetu zájmů sociální pracovník a klient: pokud nastane konflikt zájmu klienta a samotného sociálního pracovníka, pokud nastane konflikt klienta a jiné osoby, pokud nastane konflikt mezi organizací nebo institucí a klienty, pokud nastane konflikt mezi zájmy klienta a společností a při konfliktu mezi sociálním pracovníkem a jeho zaměstnavatelem. Pokud dojde k závažným etickým problémům, mají být projednány ve Společnosti sociálních pracovníků ČR, kde mohou sociální pracovníci rozebírat tyto problémy a dilemata s ostatními kolegy, případně i v přítomnosti stran, kterých se týkají (Etický kodex společnosti sociálních pracovníků ČR, 2006).

Sociální pracovníci se od roku 2018 řídí také novějším **prohlášením Mezinárodní federace sociálních pracovníků o etických principech**. Toto prohlášení upozorňuje na principy, které jsou základem pro sociální práci. Jedná se podobně jako v českém etickém

kodexu o respektování lidské důstojnosti, lidská práva, sebeurčení, prosazování participace lidí, respektování soukromí, prosazování sociální spravedlnosti (zasazovat se o rovný přístup ke zdrojům, respektovat rozmanitost, čelit diskriminaci a útlaku institucí, budovat solidaritu a čelit nespravedlivým praktikám a politice) a jednat s lidmi jako bio-psycho-socio-spirituálními bytostmi. Více jsou zde rozepsána pravidla týkající se profesionální integrity – důraz na vlastní rozvoj, kontinuální vzdělávání, kvalifikaci, humánnost, zodpovědnost za své jednání. Navíc tento kodex také reflektuje digitální dobu, takže apeluje na **etické využívání technologií a sociálních médií** (Prohlášení Mezinárodní federace sociálních pracovníků o etických principech, 2018).

3.4.1 Kritika etických kodexů

Někteří autoři jsou k profesním a etickým kodexům kritičtí. Upozorňují, že nejsou konzistentní, obsahují předpoklad, že etické jednání pracovníků je určené zvnějšku, ale pracovníci rozhodují z velké části subjektivně. Dále kodexy předpokládají shodu hodnot mezi veřejností a pracovníky, což nemusí reflektovat realitu. Některá kritika míří také k tomu, že jsou kodexy vytvořené jen pro jednu konkrétní profesi, přitom sociální práci vykonávají multidisciplinární týmy. Kodexy nezohledňují často omezené zdroje a ekonomický tlak, což někdy brání pracovníkovi zajišťovat nejlepší zájem klienta. Další námitkou také je fakt, že etické kodexy bývají sepsány poměrně malou skupinou lidí, kteří určují ostatním, jak pracovat či nepracovat (Fischer a Milfait 2008).

Jak jsme uváděli již v úvodu vymezení sociální práce, můžeme ji chápat z hlediska profesionálního, administrativního, filantropického a aktivistického. Bandit et al. (2015) navrhuje v Etickém kodexu sociálních pracovníků změny, které by dopracovaly budoucí verzi etického kodexu. V pojetí aktivistickém by se mělo jednat o to, aby byla sociální práce vymezena jako nástroj ke zformování spravedlivé společnosti, sociální pracovník by se měl zavázat k tomu, že bude prosazovat lidská práva a v praxi jednat anti-diskriminačně a anti-opresivně, bude upozorňovat na špatnou praxi svých kolegů, která je v rozporu s lidskými právy a sociální spravedlností a bude se zavazovat k zamezení zneužití moci.

V oblasti administrativní je potřeba, aby měli zaměstnanci prostor k diskusi se svým nadřízeným a také možnost odborného růstu a nabídku supervize. V moci etického kodexu není vytvářet zásady pro zaměstnavatele, nicméně může podpořit sociální pracovníky v jejich právech. *„Vzhledem k tomu, že dosud neexistují kontrolní mechanismy ani nástroje, které by se zabývaly neetickým jednáním sociálních pracovníků, měla by začít probíhat*

diskuze ohledně vymahatelnosti etického jednání, možných sankcí a vzniknout instituce, která by etiku jednání posuzovala, případně sankcionovala (např. Profesní komora sociálních pracovníků)“ (Bandit et al. 2015, s. 15). V oblasti profesionálního pojetí by měly být lépe vymezeny etické zásady, kde by měly být doplněny konkrétní dokumenty jako Úmluva o právech osob se zdravotním postižením. V části, která se věnuje respektu k jedinečnosti každého člověka by měl být doplněn závazek k lidem, kteří jsou neslyšící, hluchoslepí a používají jiný komunikační prostředek než mluvený jazyk a k lidem s mentálním postižením, kteří používají jiné formy komunikace. Formulace, že sociální pracovník nemá dávat přednost soukromým zájmům před profesionální odpovědností by měla být vyjádřena lépe. Co se týče filantropického pojetí sociální práce, navrhuji začlenit lepší reflexi klientova světa a jeho potřeb. Zde by mohla být čerpána inspirace z britského kodexu, který tvrdí, že principem sociální práce je již od počátku naplňování lidských potřeb (Bandit et al., 2015).

3.5 Etická dilemata

Mátel (2010) tvrdí, že dilema znamená **výběr mezi dvěma a více možnostmi, přičemž ani jedna nepředstavuje správné řešení**. Podle slovníku je dilema „*nutná (někdy obtížná) volba mezi dvěma vzájemně se vylučujícími možnostmi*“ (Klimeš, 2010, s. 112). Logicky z toho vyplývá, že volba mezi dvěma vylučujícími možnostmi je problematická, a třetí možnost je vyloučena (Melkonyan, 2016). Dilematické situace vykazují neslučitelnost některých možností, mezi kterými musíme volit a obtížnost při výběru těchto možností. Není však pravidlem, že dilema musí být vždy vyřešeno, můžeme se jeho řešení dlouho vyhýbat anebo vyhnout úplně. Pokud jsou pracovníci donuceni k volbě mezi dilematickými řešeními, jedná se o zjevné dilemata, která jsou pro sociálního pracovníka velmi náročná (Musil, 2004). Nečasová et al. (2020) uvádějí možnost setrvání u dilematu, což znamená, že sociální pracovník dilematickou situaci přijme, stále si ji uvědomuje a je pro něj nepříjemná, na druhou stranu tuto situaci nechce nebo nemůže řešit.

Pokud pracovník řešení dilematu například oddaluje dostatečně dlouho nebo si na něj „zvykne,“ může na něj pozapomenout a stává se z něj dilema latentní. Latentním dilematům přispívá také kultura organizace, která se snaží uplatňovat postupy a racionalizovat je, aby přesunuly zjevná dilemata do skryté podoby. Kdyby kultura organizace takto nefungovala, bylo by pro pracovníky řešení etických dilemat nesmírně psychicky vyčerpávající, proto většina pracovníků ráda dodržuje zaběhlá pravidla organizace, neboť mají možnost se tuto

obrovskou zátěž snížit (Musil, 2004). Banks (2020) upozorňuje, že v práci sociálního pracovníka je výskyt etických problémů a dilemat běžný. Existuje mnoho případů, kdy práva jedné skupiny musí být omezena ve prospěch jiné skupiny nebo kdy se povinnosti pracovníka dostávají do konfliktu s další stranou nebo kdy jsme svědky nespravedlnosti a nemáme moc možností, jak jednat. Etická odpovědnost sociálních pracovníků je komplexní a když učiníme nějaké rozhodnutí, ohrozíme práva některé zainteresované skupiny. Úkolem sociálního pracovníka v takovém dilematu, kdy je třeba rozhodovat mezi dvěma základními variantami, je najít třetí cestu. Tento pohled je odlišný od většiny, která tvrdí, že při vzniku dilematu, máme jen dvě vzájemně se vylučující možnosti, mezi kterými musíme rozhodnout.

Studie Segala (2024) se zabývala využitím umělé inteligence v oblasti řešení etických dilemat v sociální práci. Zjištění vedla k závěru, že umělá inteligence, konkrétně ChatGPT, není zatím schopná nahradit odbornou etickou komisi, ale může sociálním pracovníkům při řešení etických dilemat pomáhat. ChatGPT poskytla podrobnější odpovědi a dokázala velmi dobře identifikovat protichůdné etické požadavky konkrétních dilemat, ale rady, které poskytla byly spíše obecné, takže nebylo příliš možné je konkrétně využít v praxi. Zato rady etické komise poskytovaly jasné postupy pro praxi. ChatGPT také občas nezohledňovala platné právní normy, které jsou při etickém rozhodování v sociální práci klíčové. Přesto může být umělá inteligence užitečná při etickém rozhodování – může sociálnímu pracovníkovi pomoci lépe porozumět různým aspektům, které je třeba při rozhodování zvážit. Navíc je stále dostupná, na rozdíl od etické komise. S ohledem na limity ChatGPT by měla být umělá inteligence využívána spíše jako podnět k diskusi a reflexi s ostatními sociálními pracovníky, nikoli jako jediný zdroj pro rozhodování. Zároveň je třeba mít na paměti, že se umělá inteligence neustále vyvíjí a zdokonaluje, a proto lze předpokládat, že v budoucnu bude ještě efektivněji napomáhat při zvládání etických výzev sociální práce v digitálním věku.

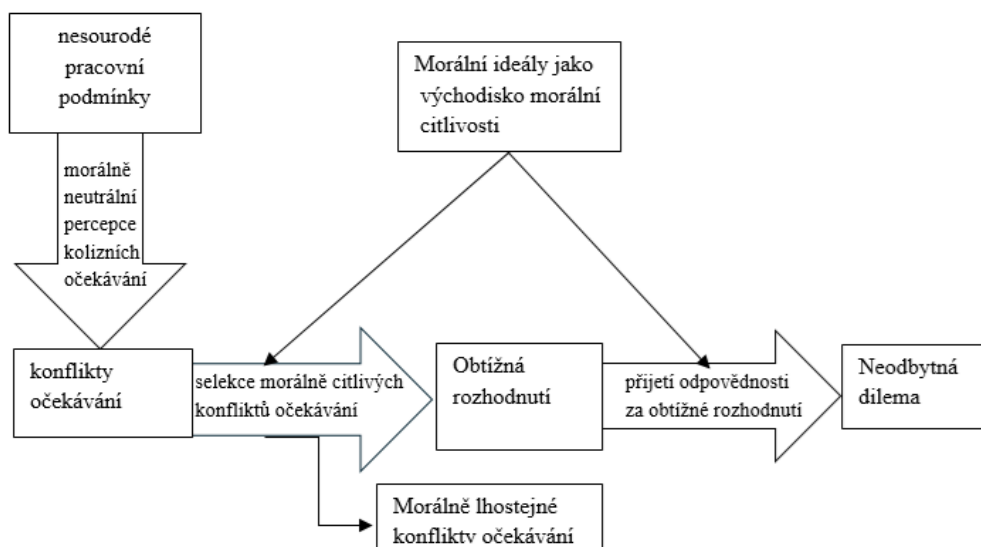
Podle Šrajera a Musila (2008) vzniká dilema ve 4 fázích:

1. Pracovník je konfrontován s nesourodými pracovními podmínkami – rodina trpí mnoha překážkami, které znemožňují její fungování, ale takových potřebných klientů je velké množství, a navíc pracovníky tlačí čas, kterého není dostatek.
2. Pracovník by mohl zvládnout pomoci klientovi ve všech problémech, ale v praxi se může zaměřit jen na to, co je podstatné. Pracovník je tedy vystaven tlaku ze dvou stran. Ví, co po něm klient žádá, na druhou stranu se může zaměřit jen na to „hlavní“.

3. Pracovník se dostává do konfliktu s očekáváním, vůči kterému je „morálně citlivý“ – to znamená, že si uvědomuje morální dilema dané situace a prožívá rozhodování mezi těžko slučitelnými možnostmi velmi obtížně.
4. Pracovník si dilema nepřipustí – pokud zastává názor, že volba mezi dilematy není jeho odpovědností. Pokud však pociťuje za rozhodnutí odpovědnost, nastává „neodbytné dilema“, které značí silný pocit odpovědnosti za zvolené řešení.

Šrajer a Musil (2008) představují 4 modely vzniku dilemat. Lineární model dilemat v práci s klientem předpokládá, že když vznikne dilema, tak morální ideály plní dvě funkce, jednak jsou základem morální citlivosti, která určuje, jestli dilema bude subjektivně obtížným rozhodnutím nebo jestli si jej nepřipustí k tělu. Druhou funkcí morálních ideálů je to, že na jejich základě provádí pracovník volbu mezi dilematy. Podle výzkumů však situací, kdy jsou sociální pracovníci k dilematům lhostejní, není příliš. Detailně můžeme vidět lineární vznik dilematu na následujícím obrázku.

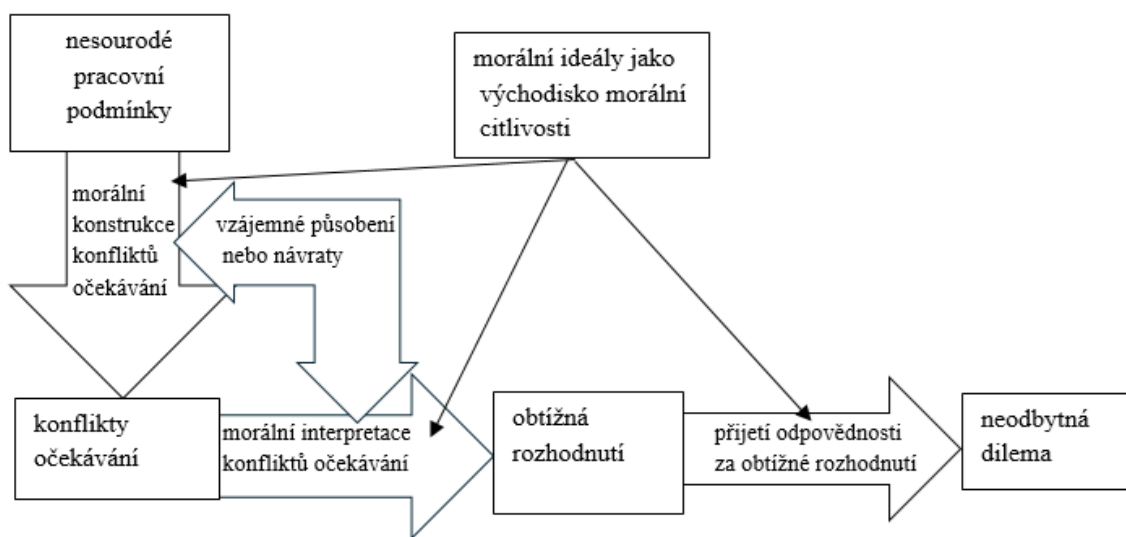
Obrázek 2: Lineární model vzniku dilemat při práci s klientem

(Šrajer a Musil, 2008, s. 90)

Další model obsahuje nové okolnosti, první předpokládá, že vnímání nesourodých pracovních podmínek je morálního charakteru. Obraz konfliktu očekávání, který pracovníci vnímají, vzniká při morálním hodnocení a má tedy morální podtext. Dále je pravděpodobné, že morální interpretace těchto konfliktů a rozhodování sociálních pracovníků o obtížných situacích se navzájem ovlivňují.

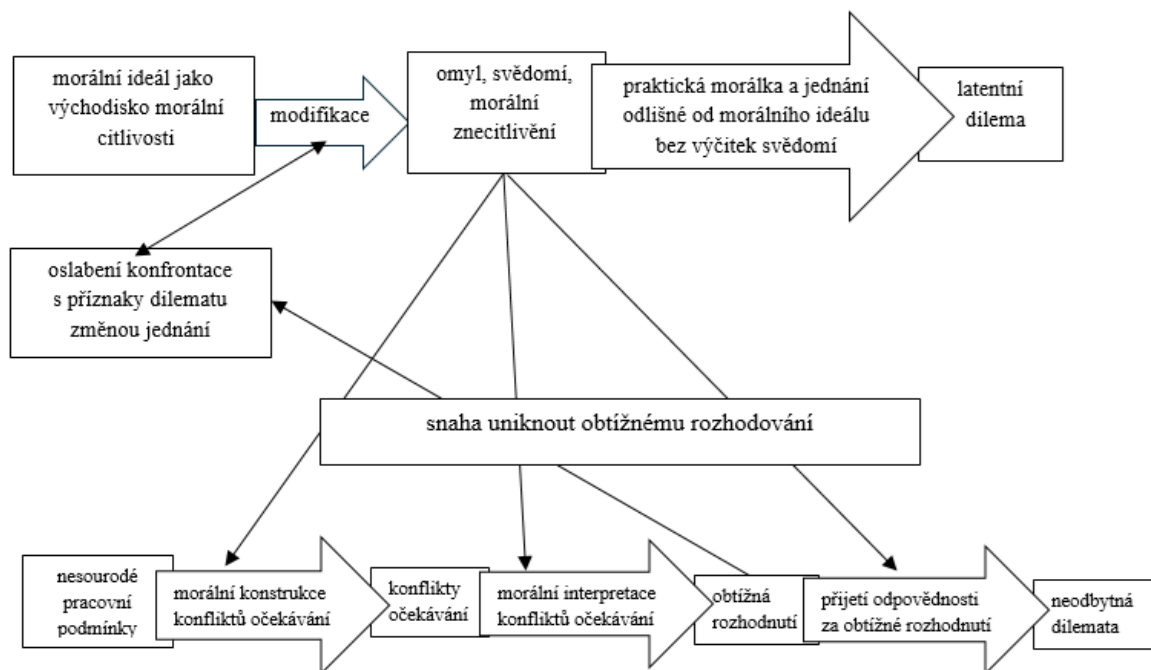
Obrázek 3: Model vzniku etických dilemat v procesu morální interpretace nesourodých pracovních podmínek

(Šrajer a Musil, 2008, s. 92)

Když se sociální pracovník setká s určitým dilematem, má několik možností, jak s ním zacházet. Buď u dilematu setrvají a přijmou jej se vším, včetně trápení s ním spojeným. Další možností je, že se snaží se mu vyhnout nebo jej nějakým způsobem obejít, respektive snaží se uniknout psychické zátěží, která je s řešením dilematu spojená. Obcházení dilematu však vede k jeho zatlačení do latentní fáze, nicméně jej nevyřeší, toto odsunutí dilematu může způsobovat změnu okolností jako nečekaný neúspěch, stížnosti klienta apod. Když dojde k morálnímu znečitlivění, lze obcházení dilematu vyložit dvěma způsoby. V prvním způsobu sociální pracovníci mění morální orientaci (tuto změnu však morálně nehodnotíme) a v druhém způsobu má obcházení etických dilemat vliv na morální sebehodnocení sociálních pracovníků.

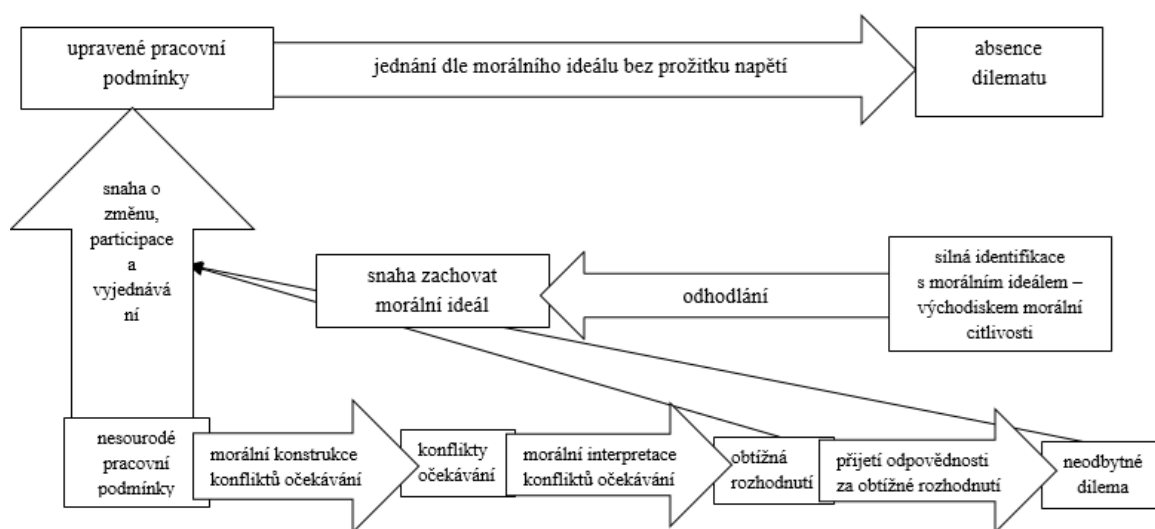
Obrázek 4: Morální ideál a jeho změny v procesu obcházení dilemat

(Šrajer a Musil, 2008, s. 98)

V posledním modelu se sociální pracovníci snaží zvládat dilemata tak, že změní nesourodé podmínky, kvůli kterým etické dilema vzniklo a zachovají si své morální ideály. Nejsou tak nuceni ani dilemata obcházet nebo činit obtížná morální rozhodnutí, kvůli kterým by museli měnit své morální ideály (Šrajer a Musil, 2008).

Obrázek 5: Řešení dilemat změnou nesourodých pracovních podmínek

(Šrajer a Musil, 2008, s. 99)

3.5.1 Etická dilemata sociálních pracovníků OSPOD

Při práci na OSPOD definujeme 5 hlavních dilemat:

1. **Zda ponechat dítě v péči rodičů nebo jej odebrat** – pokud je dítě v akutním ohrožení jako je zanedbávání, sexuální zneužívání, týrání a je zřejmé, že další působení rodiny na dítě bude mít nepříznivý vliv, přistupuje se na odebrání dítěte. Jinak mají vždy pracovníci snahu nejprve pracovat s rodinou a snažit se o nápravu. Pokud je dítě z rodiny odebráno, tak faktem je, že čím déle vyrůstá bez rodičů, tím se snižuje pravděpodobnost, že si jej rodiče vezmou časem zpět do péče (Matoušek a Pazlarová, 2016).
2. **Jak se dá posoudit, jestli jsou používány přiměřené metody výchovy dětí** – je jasné, že pokud přijde sociální pracovník na šetření, snaží se rodiče chovat normálně a věnovat se dětem. Ale co se děje po tom, co pracovník odejde, už nezjistí. Dalším problémem je také to, že na šetření v rodinách není vyhrazeno tolik času, aby se daly dostatečně posoudit výchovné metody a interakce mezi rodiči a dětmi. U menších dětí se pokládá za používání špatných výchovných metod, pokud vidíme, že se dítě rodiče zjevně bojí, u větších dětí se dá využít rozhovoru s ním v neutrálním prostředí např. školy. Fyzické i psychické trestání dítěte, které zanechává stopy je nepřijatelné (Matoušek a Pazlarová, 2016).
3. **Jak zjistit, jaký je nejlepší zájem dítěte, když rodiče prochází těžkými spory během rozvodu** – v tomto případě je nejhorší, když jeden rodič poštvává dítě proti druhému rodiči. Malé děti nedokážou objektivně vnímat jejich konflikt a nejsou vždy schopni své potřeby přiměřeně reflektovat. Sociální pracovník by v tomto případě neměl dát na informace, které proti sobě uvádí rodiče, ale měl by se snažit najít to, co bude nejlepší pro dítě (Matoušek a Pazlarová, 2016).
4. **Jak zhodnotit rodičovské kompetence rodiče, který je závislý na drogách a jak zajistit další podmínky pro výchovu dítěte, které s tímto rodičem žije** – pokud v tomto případě sociální pracovník doporučí nechat dítě v rodině, s největší pravděpodobností je rodině stanoven dohled. Fakt, že matka s drogovou závislostí dítě dále vychovává je často spojován s pozitivním vlivem – může přispět k udržení abstinence (Matoušek a Pazlarová, 2016).

5. **Jak posoudit, zda je vhodné využít příbuzenské pěstounské péče anebo se jedná o pokus o zneužití této formy péče** – příbuzenská pěstounská péče bývá často zneužívána kvůli finančnímu příspěvku, lidé si mohou vymyslet různé údaje o neschopnosti matky starat se o dítě například z důvodu drogové závislosti, což je později vyvráceno (Matoušek a Pazlarová, 2016).

K dalším dilematům, se kterými se pracovníci OSPOD setkávají patří: **jak stanovit priority** mezi různými problémy, se kterými se rodina potýká – jestli je důležitější nejprve řešit otce závislého na alkoholu nebo splácení dluhů rodiny (Matoušek a Pazlarová, 2016). Wágnerová (2014) na základě svého výzkumu přidává dilema, zda **dodržet mlčenlivost nebo nahlásit** – pracovnice udělá intervenci, tím že něco nahlásí, ale sama už nebude řešit průběh a následky této intervence. Zda **dodržovat soukromí rodiny nebo podniknout neohlášenou návštěvu** – v tomto případě se jedná o to, zda se s rodinou předem domluvit na šetření nebo provést neohlášenou kontrolu. Musil (2004) upozorňuje na dilema mezi tím, **zda poskytnout službu většímu počtu klientů nebo zachovat kvalitu služby** – to představuje situaci, kdy pracovník musí dělit klienty na ty „potřebnější“, kterým věnuje větší pozornost. Dále uvádí dilema, **zasáhnout či nezasáhnout**, které se týká načasování intervence, protože to může být pro členy rodiny zásadní, pokud jde třeba o odebrání dítěte z rodiny. Poslední dilema je nazváno **symetrický nebo jednostranný přístup** a jedná se o konflikt mezi respektem klientových potřeb a práv a tendencí sociálního pracovníka hodnotit klientovu situaci dle vlastního pohledu a vlastních norem. Mátel (2019) upozorňuje, že při rozhodování by mělo jít sociálnímu pracovníkovi vždy o nejlepší zájem klienta, zejména pokud jde o osoby, které se nedokážou sami vyjadřovat, zastupovat a bránit, v kontextu OSPOD se jedná primárně o děti.

Bandit et al. (2015) rozšiřuje etická dilemata, která souvisejí s pomocí versus kontrolou a klade si tyto otázky:

- Kdy přejít od poskytování pomoci ke kontrolním opatřením, pokud klient ohrožuje sebe nebo jiné osoby?
- Jak kombinovat pomoc a kontrolu při práci s více klienty naráz?
- Jak najít rovnováhu mezi pomocí a kontrolou klienta, když je klientova zakázka v rozporu s představou sociálního pracovníka?
- Jak skloubit přání klienta s nutností posoudit jeho sociální situaci, což může klient vnímat jako nežádoucí kontrolu?

- Jak se orientovat mezi pomocí a kontrolou v sociální práci, která je podmíněna pravidly, normami a zákony?
- V případě, že se liší zakázka nebo zájem klienta od zakázky jiného člena rodiny, či zakázce dát přednost?

Etická dilemata související s tlaky zaměstnavatele a politiky:

Sociální pracovník čelí konfliktu mezi rolí zaměstnance konkrétní organizace a reprezentanta své profese. Objevuje se zde otázka, jestli odpovědnost za dodržování etických a právních norem leží na pracovníkovi, organizaci nebo na obou. Organizace slouží jako základna sociální praxe a zároveň reprezentuje společenské zájmy. Pro dosažení společenského blaha je klíčové, aby se sociální pracovník ztotožnil s účelem organizace. Pracovník se podílí nejen na přímé péči o klienty, ale i na rozvoji organizace, hodnocení efektivity a plánování. Dilemata, která z tohoto vyvstávají, bychom mohli rozdělit takto:

- **Odpovědnost vůči obci a výzvy v komunitním plánování** – ačkoliv obce mají často zaměstnance nebo komise zaměřené na komunitní plánování, některé místní autority stále neprojevují zájem o skutečnou spolupráci s poskytovateli sociálních služeb. To se často projevuje nezapojením se do spolupráce nebo jen formální účastí, což pro sociální pracovníky vytváří dilema, jak naplňovat svůj profesní závazek pomoci, když obec jejich práci nepodporuje (Bandit et al., 2015).
- **Preferování populárních služeb** – v některých obcích jsou upřednostňovány sociální služby, které jsou u veřejnosti oblíbené, zatímco jiné, méně viditelné, zůstávají opomíjeny. Taková situace vytváří pro pracovníky dilema, jak upozorňovat na neuspokojené potřeby, když obec dává přednost službám, které přinášejí politické body (Bandit et al., 2015).
- **Nerovnoměrné financování služeb** – obce někdy preferují financování nákladných služeb péče, zatímco prevence sociálních problémů jako bezdomovectví nebo kriminality je podceňována, přestože prevence může být efektivnější. To klade pro pracovníky otázku, jak zajišťovat zájem o preventivní služby, když obec nemá zájem o jejich financování (Bandit et al., 2015).
- **Preference cílových skupin** – obce mohou upřednostňovat podporu pro určité skupiny, jako jsou rodiny s dětmi nebo senioři, zatímco jiní, kteří si službu „zaslouží méně“, například lidé v dluhové pasti nebo bez domova, bývají zanedbáváni.

Pracovníci se tak ocitají v roli, kde mají pouze plnit určité úkoly, ale současně cítí odpovědnost upozorňovat na nerovnosti (Bandit et al., 2015).

- **Tlak na řešení „nepohodlných“ občanů** – sociální pracovníci mohou být tlačeni k tomu, aby doporučili umístění určitých klientů s problematickým chováním do specializovaných zařízení, což může jít proti jejich zájmům. To vytváří dilema mezi požadavky zaměstnavatele a potřebami klientů (Bandit et al., 2015).
- **Požadavky na pracovní dobu vs. potřeby terénní práce** – sociální pracovníci často čelí rozporu mezi očekáváním úřadu na striktní pracovní dobu a potřebou pracovat s klienty v terénu. Tento konflikt je obzvlášť patrný, když práce v terénu vyžaduje flexibilní časy, které běžná pracovní doba nepokrývá (Bandit et al., 2015).
- **Požadavky na sdílení důvěrných informací ze strany obce a závazek mlčenlivosti** – sociální pracovníci zejména ve výkonu sociálně-právní ochrany dětí, se mohou ocitnout pod tlakem vedení obce k poskytování citlivých informací o klientech. Přestože jsou vázáni mlčenlivostí, může obec požadovat informace, na které nemá nárok, což pro pracovníky vytváří dilema, zda porušit zákonné a etické zásady (Bandit et al., 2015).
- **Dilemata spojená s kumulací funkcí sociálních kurátorů a sociálních pracovníků** – k takové kumulaci funkcí dochází zejména v menších obcích, kdy jeden pracovník vykonává zároveň poradce pro národnostní menšiny, protidrogového koordinátora, koordinátora prevence kriminality. V této situaci pak může docházet ke konfliktu rolí. Pracovník se může ocitnout v situaci, kdy musí rozhodnout, které skupině či jednotlivci se věnovat prioritně, nebo se vyrovnat s rizikem, že podpora jednoho klienta může poškodit jiného klienta, pokud např. pracuje s jedním z rodiny jako kurátor pro děti a mládež a s druhým jako sociální kurátor (Bandit et al., 2015).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMU

V tomto výzkumu se zabýváme etickými dilematy u sociálních pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí a chceme zjistit, **jak vybrané faktory ovlivňují subjektivní posuzování těchto etických dilemat, jak často se sociální pracovníci setkávají s vybranými etickými dilematy, jak závažně tyto dilemata posuzují, jaká další dilemata se objevují v jejich praxi, jaké strategie používají k jejich řešení a jaká je kvalita pracovního prostředí pro řešení těchto dilemat.** Podle Mátela (2010) musíme rozlišovat mezi etickými problémy, které mají, na rozdíl od etických dilemat, možnost řešení ve smyslu dobrého nebo špatného rozhodnutí. Zato dilema znamená výběr mezi dvěma a více možnostmi, přičemž ani jedna nepředstavuje správné řešení. Jednoduše neexistuje dobré a správné řešení, pro které by bylo možné se rozhodnout. Podle Banks (2020) etické dilema vzniká tehdy, když se do konfliktu dostávají etické principy nebo hodnoty a výsledné řešení je neuspokojivé jak pro klienta, tak pro pracovníka.

Sociální pracovník se ve své práci potýká s velkým množstvím etických problémů a dilemat, které musí eticky hodnotit, vybrat nejvhodnější možnosti a rozhodnout (Etický kodex sociálního pracovníka České republiky, 2006). Melkonyan (2016) upozorňuje, že sociální práci často ztěžují objektivní okolnosti, kvůli kterým nemohou sociální pracovníci zabránit vzniku etických dilemat a musí jim čelit. Výzkum etických dilemat v oblasti sociálně-právní ochrany je významný, protože sociální pracovníci zde každý den čelí rozhodnutím, která mají zásadní vliv na rodiny, se kterými pracují. Rozhodnutí konkrétního pracovníka, zda například odebrat dítě nebo jej ponechat v rodině, pak zásadně ovlivňuje život dítěte – jeho bezpečí a blaho. Studie Banks (2012) ukazuje, že **faktory jako věk, délka praxe a dosažené vzdělání sociálních pracovníků hrají roli v tom, jak přistupují k rozhodování mezi jednotlivými dilematy.** Výzkum Reamera (2006) potvrzuje, že pracovníci s delší praxí vnímají etická dilemata odlišně než jejich kolegové s kratší praxí.

Nečasová et al. (2020) zjistili, že ve vnímání důležitosti principů sociální práce jsou rozdíly v krajních kategoriích délky praxe, tedy u pracovníků s praxí do 1 roku a s praxí nad 20 let. Respondenti s vysokoškolským vzděláním vidí vyšší důležitost v holistickém přístupu a kritickém myšlení než jejich kolegové s vyšší odbornou školou. Respondenti s magisterským vzděláním vnímají princip kontroly jako méně důležitý než respondenti, kteří absolvovali vyšší odbornou školu. Výsledky jejich studie také ukazují, že u sociálních pracovníků OSPOD a sociálních služeb se častěji vyskytuje dilema, **zda upřednostnit poskytování většího množství služeb pro více klientů nebo méně s vyšší kvalitou.**

Respondenti jejich výzkumu uvedli, že jejich nejčastější reakcí na dilema je setrvání v dilematu. Někteří se snaží změnit podmínky, aby situace přestala být dilematická a méně časté je přesunutí dilematu do latentní podoby. Respondenti s delší praxí řeší dilema častěji změnou podmínek a také je pro respondenty s delší praxí typické, že zvládnou posoudit řešení dilematu. Nejčastější strategií pro řešení dilematu je **žádost o radu svých kolegů**, velká část se obrací také na svého **nadřízeného**. Pracovníci s vysokoškolským vzděláním používají strategii probrání věci s nadřízeným o něco méně než pracovníci s VOŠ. Sociální pracovníci s magisterským vzděláním volí častěji možnost **supervize** při řešení dilemat než jejich kolegové s bakalářským a vyšším odborným vzděláním. Austin a kolektiv (2005) uvádí, že etická dilemata jsou zdrojem morálního stresu, kdy sociální pracovník ví, jaké řešení dilematu by bylo správné, ale **nemůže jednat podle svého přesvědčení kvůli vnitřním předpisům organizace** nebo jiným faktorům. Ke zhoršenému etickému rozhodování při řešení etických dilemat sociálních pracovníků přispívá i jejich **nespokojenost a frustrace**, která může pramenit z nízké spolupráce se svými kolegy, nadřízenými a celou organizací. Podle studie Alnajdawi a Alsawalqa (2024) někteří sociální pracovníci stavějí svůj hodnotový systém nad profesní hodnoty a věří, že „profesionální jednání“ není v souladu s jejich etickými hodnotami. Etické jednání je někdy náročné i kvůli omezeným finančním zdrojům, které jsou vyčleněné pro výkon sociální práce.

4.1 Výzkumný problém

Sociální pracovníci OSPOD se ve své profesi pravidelně setkávají se situacemi, které vyžadují rozhodování mezi konfliktními etickými principy, právními normami, pravidly organizace a potřebami klientů. Tato rozhodnutí bývají složitá, protože nenabízejí jednoznačně správné řešení, a proto je lze označit jako etická dilemata. Výzkum těchto dilemat a faktorů, které ovlivňují jejich posuzování a řešení, je proto nezbytný pro pochopení profesní reality sociálních pracovníků a možností jejich podpory. Výzkumný problém této diplomové práce byl vymezen jako: Etická dilemata sociálních pracovníků OSPOD.

4.2 Výzkumné cíle

Hlavním cílem výzkumu je **zjistit, jak sociální pracovníci OSPOD přistupují k etickým dilematům ve své praxi.**

- Zjistit, jak závažně sociální pracovníci OSPOD posuzují vybraná etická dilemata.

- Zjistit souvislost mezi posouzením míry závažnosti etických dilemat a vybranými demografickými faktory. S tímto cílem se pojí tyto relační cíle:
 - Zmapovat, jaká je **souvislost mezi posouzením míry závažnosti etických dilemat a délkou praxe na OSPOD.**
 - Zmapovat, jaká je **souvislost mezi posouzením míry závažnosti etických dilemat a úrovní dosaženého vzdělání.**
- Přiblížit, jak často se sociální pracovníci OSPOD setkávají s vybranými etickými dilematy a jaká další dilemata v jejich praxi identifikují.
 - Zjistit, jaká je **souvislost mezi četností výskytu etických dilemat a posouzením míry jejich závažnosti.**
- Odhalit, jaké strategie používají sociální pracovníci OSPOD při identifikaci a řešení etických dilemat.
- Zjistit, jak sociální pracovníci OSPOD hodnotí kvalitu pracovního prostředí a jeho podporu při řešení etických dilemat.

4.3 Výzkumné otázky

Hlavní výzkumná otázka: Jak sociální pracovníci OSPOD přistupují k etickým dilematům ve své praxi?

VO1: Jak závažně sociální pracovníci OSPOD posuzují vybraná etická dilemata?

VO2: Jaká je souvislost mezi posouzením míry závažnosti etických dilemat a vybranými demografickými faktory?

DVO1: Jaká je souvislost mezi posouzením míry závažnosti etických dilemat a délkou praxe na OSPOD?

H1: Předpokládáme, že existuje souvislost mezi posouzením míry závažnosti etických dilemat a délkou praxe respondentů.

DVO2: Jaká je souvislost mezi posouzením míry závažnosti etických dilemat a úrovní dosaženého vzdělání?

H2: Předpokládáme, že existuje souvislost mezi posouzením míry závažnosti etických dilemat a úrovní dosaženého vzdělání respondentů.

VO3: Jak často se sociální pracovníci OSPOD setkávají s vybranými etickými dilematy a jaká další dilemata v jejich praxi identifikují?

DVO3: Jaká je souvislost mezi četností výskytu etických dilemat a posouzením míry jejich závažnosti?

H3: Předpokládáme, že existuje souvislost mezi četností výskytu etických dilemat a posouzením míry jejich závažnosti.

VO4: Jaké strategie používají sociální pracovníci OSPOD při identifikaci a řešení etických dilemat?

VO5: Jak sociální pracovníci hodnotí kvalitu pracovního prostředí a jeho podporu při řešení etických dilemat?

4.4 Pojetí výzkumu

V našem výzkumu oslovujeme větší počet respondentů a výsledky chceme zobecnit na základní výzkumný soubor, proto jsme zvolili kvantitativní pojetí výzkumu. Tomuto pojetí odpovídají také naše výzkumné cíle. VO1 mapuje posouzení míry závažnosti vybraných etických dilemat. U výzkumné otázky DVO1 chceme ověřit předpoklad, že existuje souvislost mezi posouzením míry závažnosti etických dilemat a délkou praxe respondentů. U DVO2 předpokládáme, že existuje souvislost mezi posouzením míry závažnosti etických dilemat a úrovní dosaženého vzdělání. VO3 mapuje četnost výskytu vybraných etických dilemat a pomocí otevřené otázky chceme identifikovat další etická dilemata, která se vyskytují v praxi sociálních pracovníků OSPOD. U DVO3 ověřujeme náš předpoklad, že existuje souvislost mezi četností výskytu etických dilemat v praxi sociálních pracovníků OSPOD a tím, jak závažně etická dilemata posuzují. VO4 odhaluje, jaké strategie využívají respondenti při výskytu etických dilemat, zde mají respondenti opět možnost otevřené odpovědi, abychom určili i další využívané strategie. Pomocí VO5 popisujeme, jak respondenti hodnotí kvalitu pracovního prostředí a zda je podporuje při řešení etických dilemat.

4.5 Výzkumný soubor

Základní výzkumný soubor

Základní výzkumný soubor tvoří všichni **sociální pracovníci, kteří pracují na OSPOD** v České republice. Profese sociálního pracovníka je ukotvena v **zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění**, podmínkou pro výkon profese je vyšší odborné nebo vysokoškolské vzdělání v oblasti sociální práce, sociální pedagogiky, speciální pedagogiky, sociální patologie nebo práva. Mezi činnosti sociálního pracovníka spadá poskytování poradenství, depistáž, vedení své agendy, výkon sociálního šetření, analytické, metodické a koncepční činnosti, sociální rehabilitace, zjišťování potřeb obyvatel a koordinace sociálních služeb. Sociální pracovník by měl rovněž disponovat určitými osobnostními rysy, podle Mátela (2019) k nim patří odolnost vůči stresu, schopnost čelit překážkám, vysoká motivace, rozhodnost, emoční stabilita, pozitivní vztah k práci, kritické myšlení, iniciativa, pružnost a také sebepoznání a sebereflexe. Matoušek a Pazlarová (2016) uvádí, že sociální práce na OSPOD by měla znamenat nalezení rovnováhy mezi pomocí a kontrolou. Sociální pracovníci zde mají velmi rozsáhlou agendu, nicméně zatím neexistuje studijní obor, který by připravoval sociální pracovníky pouze pro OSPOD. Podle údajů MPSV (2023) vykonávalo v roce 2023 agendu orgánu sociálně-právní ochrany dětí celkem 2 716 zaměstnanců. Z toho 560 se zabývalo kuratelou pro děti a mládež, 210 vykonávalo agendu dohod o výkonu pěstounské péče, 534 náhradní rodinnou péčí a 352 se specializovalo na agendu ochrany týraných a zneužívaných dětí.

Tabulka 1: Počet pracovišť OSPOD v jednotlivých krajích ČR

Kraj	Počet pracovišť OSPOD
Hlavní město Praha	22
Středočeský	26
Jihočeský	17
Plzeňský	15
Karlovarský	7
Ústecký	16
Liberecký	12
Královehradecký	15
Pardubický	15
Vysočina	15
Jihomoravský	21
Olomoucký	13
Zlínský	13
Moravskoslezský	22
CELKEM	229

(Kde podat žádost – seznam pracovišť OSPOD)

Výběrový výzkumný soubor

Respondenti byli vybráni pomocí náhodného výběru. Na webových stránkách jsme si dohledali seznam pracovišť OSPOD v každém kraji, následně jsme pomocí generátoru náhodných čísel vylosovali z každého kraje jednu čtvrtinu pracovišť, abychom zaručili, že každý ze základního výzkumného souboru má stejnou pravděpodobnost, že bude vybrán k účasti ve výzkumu. Celkem jsme oslovili pomocí e-mailových adres 63 vedoucích pracovníků s žádostí o rozeslání dotazníků kolegům a jejich vyplnění. V následující tabulce vidíme přehled, kolik pracovišť bylo osloveno v jednotlivých krajích ČR.

Tabulka 2: Výběrový výzkumný soubor

Kraj	Počet vybraných pracovišť OSPOD
Hlavní město Praha	6
Středočeský	7
Jihočeský	5
Plzeňský	4
Karlovarský	2
Ústecký	4
Liberecký	3
Královehradecký	4
Pardubický	4
Vysočina	4
Jihomoravský	6
Olomoucký	4
Zlínský	4
Moravskoslezský	6
CELKEM	63

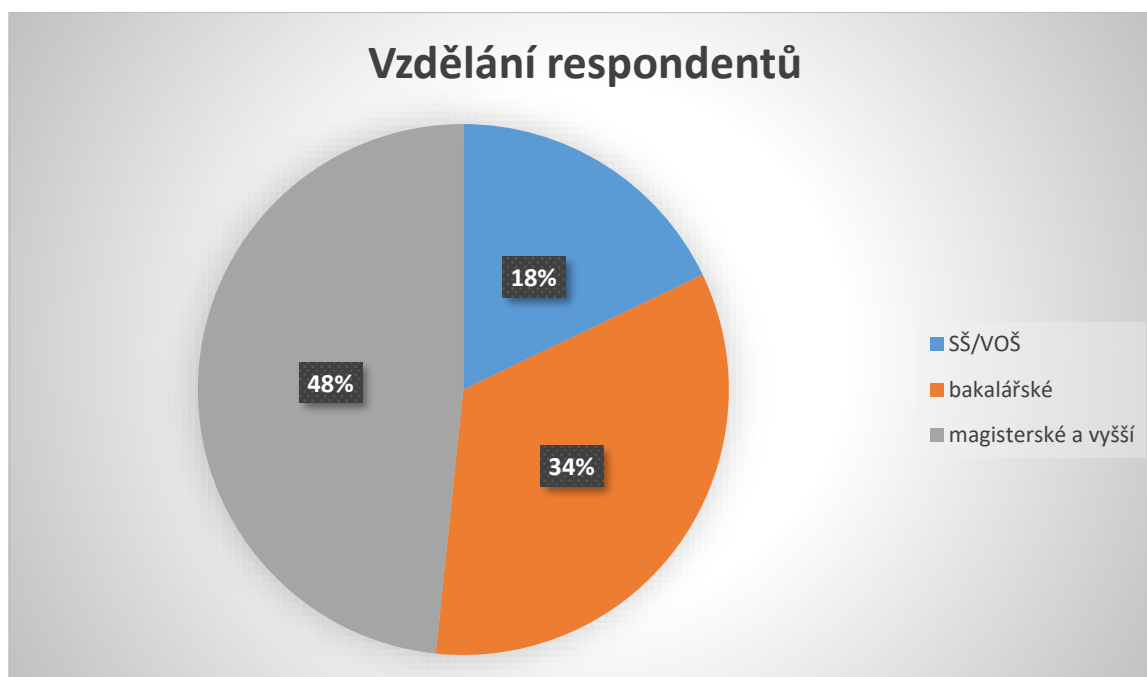
Z těchto vybraných pracovišť jsme získali 151 relevantních respondentů. Původně byli respondenti rozděleni podle délky praxe do 5 kategorií – méně než 1 rok, 1-5 let, 6-10 let, 11-15 let a 16 let a více, nicméně kvůli nízkému zastoupení některých skupin, jsme je sloučili do 3 kategorií – krátká praxe (do 5 let), středně dlouhá praxe (6-15 let) a dlouhá praxe (16 let a více). Procentní četnost jednotlivých kategorií zobrazuje následující graf.

Graf 1: Respondenti podle délky praxe

Naše respondenty jsme si také rozdělili podle jejich dosaženého vzdělání do 3 kategorií – středoškolské + vyšší odborné, bakalářské, magisterské a vyšší. Konkrétní procentní zastoupení vidíme opět v následujícím grafu.

Graf 2: Respondenti podle dosaženého vzdělání

4.6 Výzkumná metoda a nástroj sběru dat

S ohledem na cíle výzkumu, jsme se rozhodli realizovat výzkum kvantitativní metodou, pomocí které chceme zjistit odpovědi u většího množství respondentů. Pro sběr dat jsme zvolili dotazníkové šetření, ve kterém používáme dotazník vlastní konstrukce, který je sestaven z výroků, na něž respondenti odpovídají na pětibodové Likertově škále podle:

- **Míry souhlasu:** 5 = souhlasím, 4 = spíše souhlasím, 3 = ani souhlasím, ani nesouhlasím, 2 = spíše nesouhlasím, 1 = nesouhlasím.
- **Četnosti výskytu jevu:** 5 = velmi často, 4 = často, 3 = občas, 2 = zřídka, 1 = nikdy.
- **Vnímané závažnosti:** 5 = velmi závažné, 4 = závažné, 3 = středně závažné, 2 = spíše nezávažné, 1 = úplně nezávažné.

V první části dotazníku zjišťujeme vybrané demografické vlastnosti našich respondentů, které jsou potřebné pro cíle výzkumu, u kterých zjišťujeme rozdíly v závislosti na délce praxe a úrovni dosaženého vzdělání. Následující část dotazníku se věnuje vybraným etickým dilematům a zjišťuje, jak často se s nimi respondenti setkávají a jak závažně je hodnotí. Přidali jsme zde i otázku s možností otevřené odpovědi, díky které chceme zjistit, jestli ve své praxi identifikovali nějaká další etická dilemata vyjma těch, která jsou uvedena v našem dotazníku. Další část je zaměřena na identifikaci strategií, které respondenti používají při řešení etických dilemat. Opět jsme zde zařadili položku s možností otevřené odpovědi, kde mohou respondenti vypsát další strategie, které využívají. Poslední část je zaměřena na hodnocení kvality pracovního prostředí při identifikaci a řešení etických dilemat. V následující tabulce vidíme cíle výzkumu, ke kterým jsou přiřazeny konkrétní položky dotazníku.

Tabulka 3: Výzkumné cíle a položky dotazníku

Výzkumný cíl: zjistit míru závažnosti posuzování vybraných etických dilemat + její souvislost s vybranými demografickými faktory (délka praxe, úroveň dosaženého vzdělání).	
Položka 2	Jaká je délka Vaší praxe na OSPOD?
Položka 3	Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?
Položka 5 B	Ponechání dítěte v péči rodičů vs. odebrání dítěte z péče.

Položka 6 B	Posouzení přiměřenosti rodičovských metod výchovy dětí.
Položka 7 B	Stanovení nejlepšího zájmu dítěte, když rodiče prochází těžkými spory během rozvodu.
Položka 8 B	Zhodnocení rodičovských kompetencí rodiče závislého na drogách a zajištění dalších podmínek pro výchovu dítěte, které s tímto rodičem žije.
Položka 9 B	Posouzení, zda je vhodné využít příbuzenské pěstounské péče anebo se jedná o pokus o zneužití této formy péče.
Položka 10 B	Stanovení priorit mezi různými problémy, se kterými se rodina potýká (např. Jestli je důležitější nejprve řešit otce závislého na alkoholu nebo splácení dluhů rodiny).
Položka 11 B	Rozhodování mezi zachováním mlčenlivost ohledně klienta nebo nahlášením rizikové situace.
Položka 12 B	Rozhodování mezi zachováním soukromí rodiny a provedením neohlášené návštěvy v rámci šetření.
Položka 13 B	Poskytnutí služby většímu počtu klientů nebo zachování kvality služby (situace, kdy pracovník musí dělit klienty na ty „potřebnější“, kterým věnuje větší pozornost).
Položka 14 B	Konflikt mezi respektem klientových potřeb a práv a tendencí hodnotit klientovu situaci dle vlastního pohledu a vlastních norem.
Výzkumný cíl: zjistit, jak často se sociální pracovníci setkávají s vybranými etickými dilematy, jaká další dilemata v jejich praxi identifikují + souvislost mezi četností výskytu etických dilemat a mírou posuzování jejich závažnosti.	
Položka 5	Ponechání dítěte v péči rodičů vs. odebrání dítěte z péče.
Položka 6	Posouzení přiměřenosti rodičovských metod výchovy dětí.
Položka 7	Stanovení nejlepšího zájmu dítěte, když rodiče prochází těžkými spory během rozvodu
Položka 8	Zhodnocení rodičovských kompetencí rodiče závislého na drogách a zajištění dalších podmínek pro výchovu dítěte, které s tímto rodičem žije.
Položka 9	Posouzení, zda je vhodné využít příbuzenské pěstounské péče anebo se jedná o pokus o zneužití této formy péče.

Položka 10	Stanovení priorit mezi různými problémy, se kterými se rodina potýká (např. Jestli je důležitější nejprve řešit otce závislého na alkoholu nebo splácení dluhů rodiny).
Položka 11	Rozhodování mezi zachováním mlčenlivost ohledně klienta nebo nahlášením rizikové situace.
Položka 12	Rozhodování mezi zachováním soukromí rodiny a provedením neohlášené návštěvy v rámci šetření.
Položka 13	Poskytnutí služby většímu počtu klientů nebo zachování kvality služby (situace, kdy pracovník musí dělit klienty na ty „potřebnější“, kterým věnuje větší pozornost).
Položka 14	Konflikt mezi respektem klientových potřeb a práv a tendencí hodnotit klientovu situaci dle vlastního pohledu a vlastních norem.
Položka 15	Popište další etická dilemata, se kterými se v rámci své praxe setkáváte.
Výzkumný cíl: odhalit, jaké strategie používají sociální pracovníci OSPOD při řešení etických dilemat.	
Položka 16	Když se při své práci setkám s etickým dilematem, diskutuji možnosti řešení se svými kolegy.
Položka 17	Když se při své práci setkám s etickým dilematem, diskutuji možnosti řešení se svým nadřízeným.
Položka 18	Řešení etických dilemat zakládám na doporučeních etického kodexu sociálních pracovníků.
Položka 19	Když se při své práci setkám s etickým dilematem, vybírám řešení podle vnitřních norem organizace.
Položka 20	Když se při své práci setkám s etickým dilematem, hledám řešení na podle mého morálního přesvědčení.
Položka 21	Pokud se při své práci setkám s etickým dilematem, obrátím se na Společnost sociálních pracovníků ČR.
Položka 22	V případě potřeby hledám konzultaci ohledně etických dilemat mimo organizaci.
Položka 23	Jaké další strategie využíváte při řešení etických dilemat v praxi?
Výzkumný cíl: zjistit, jak sociální pracovníci hodnotí kvalitu prostředí a jeho podporu při řešení etických dilemat.	
Položka 24	Cítím se omezen/a při řešení etických dilemat zaběhlými postupy organizace, které jsou ode mě vyžadovány.

Položka 25	Dostatečná podpora od nadřízených mi pomáhá činit eticky správná rozhodnutí i ve složitých případech.
Položka 26	Kvůli vysoké pracovní zátěži nemám vždy prostor detailně zvažovat etická hlediska jednotlivých případů.
Položka 27	Možnosti dalšího vzdělávání mi pomáhají lépe čelit etickým výzvám v práci.
Položka 28	Mám dostatečnou svobodu v rozhodování, abych mohl/a řešit etická dilemata podle svého nejlepšího úsudku.

Před sběrem dat jsme provedli pilotáž dotazníku, abychom se ujistili, zda je pro respondenty sestaven srozumitelně. Pro pohodlnější získávání našich dat a z důvodu rozmístění výzkumného souboru po celé ČR, jsme se rozhodli převést dotazník do online podoby přes platformu Survio, u které jsme vytvořili online dotazník. Dotazník byl rozeslán přes internetový odkaz vedoucím pracovníkům vybraných OSPOD, kteří souhlasili s účastí ve výzkumu. Úplné znění dotazníku je uvedeno v příloze.

4.7 Způsob zpracování dat

Data, která jsme získali z dotazníků, byla převedena do tabulky v programu MS Excel. Naši hlavní výzkumnou otázku, **jak sociální pracovníci OSPOD přistupují k etickým dilematům ve své praxi**, zodpovídáme pomocí nastavených dílčích otázek. VO1: **jak závažně sociální pracovníci OSPOD posuzují vybraná etická dilemata**, vyhodnocujeme deskriptivní statistikou (průměr, směrodatná odchylka, medián), pomocí které chceme popsat shromážděná data tak, aby poskytovala přesnou, přehlednou a názornou informaci o měřených jevech (Chrásková, 2016). S VO2: **jaká je souvislost mezi posouzením míry závažnosti etických dilemat a vybranými demografickými faktory**, se pojí dílčí výzkumné otázky DVO1 a DVO2.

DVO1: **jaká je souvislost mezi posouzením míry závažnosti etických dilemat a délkou praxe na OSPOD**, DVO2: **jaká je souvislost mezi posouzením míry závažnosti etických dilemat a úrovní dosaženého vzdělání** a DVO3: **jaká je souvislost mezi četností výskytu etických dilemat a posouzením míry jejich závažnosti**, budeme vyhodnocovat pomocí Spearmanova koeficientu pořadové korelace, který se používá, pokud chceme zjistit, jak těsně spolu souvisí dvě proměnné, které byly zachyceny pořadovým měřením. Tato

metoda umožňuje kvantitativně stanovit, jak dalece jsou si dvě vytvořená pořadí podobná, takže můžeme určit, jak těsná je souvislost mezi jevy, na jejichž základě byla tato pořadí vytvořena. Koeficient může nabývat hodnot od 0 do 1, přičemž hodnota 0 vypovídá o tom, že mezi srovnávanými jevy neexistuje vůbec žádný vztah. Čím více se koeficient korelace blíží hodnotě 1 nebo -1, tím těsnější je vztah mezi srovnávanými jevy. Kladný výsledek značí, že vyšším hodnotám u jednoho měřeného jevu odpovídají také vyšší hodnoty u druhého jevu a zároveň nižším hodnotám u prvního jevu odpovídají také nižší hodnoty druhého jevu. Pokud je koeficient korelace záporný, značí to negativní (opačný) vztah, tzn. vysokým hodnotám jednoho jevu odpovídají nižší hodnoty druhého jevu a obráceně (Chráška, 2016, s. 98).

VO3: Jak často se sociální pracovníci OSPOD setkávají s vybranými etickými dilematy a jaká další dilemata v jejich praxi identifikují, VO4: Jaké strategie používají sociální pracovníci OSPOD při identifikaci a řešení etických dilemat a VO5: Jak sociální pracovníci hodnotí kvalitu pracovního prostředí a jeho podporu při řešení etických dilemat, budeme vyhodnocovat popisnou statistikou, využijeme průměr, směrodatnou odchylku a medián. Otevřené otázky jsme rozdělili do kategorií, které jsme okomentovali. Výsledná data jsme znázornili pomocí grafů a tabulek.

5 VÝSLEDKY

Tato kapitola se věnuje analýze získaných dat a jejich interpretaci. Jak už bylo zmíněno, použili jsme dotazník Likertovy škály vlastní konstrukce. Po ukončení sběru dat, jsme nashromáždili 152 odpovědí respondentů, z nichž bylo 151 relevantních. Následně jsme nasbíraná data zakódovali v programu MS Excel číslky 1-5 podle míry souhlasu, četnosti výskytu jevu a míry vnímané závažnosti vybraných etických dilemat, čím vyšší označená hodnota, tím silněji respondenti vnímají závažnost / souhlasí / častěji se u nich vyskytuje konkrétní dilema.

5.1 Analýza dat

K jednotlivým výzkumným otázkám jsme vytvořili tabulku, která shrnuje získaná data – počty odpovědí u každé položky, včetně znázornění v procentech, průměrnou hodnotu odpovědí ($\bar{x}$), medián a směrodatnou odchylku (SD).

VO: Jak závažně sociální pracovníci OSPOD posuzují vybraná etická dilemata? K této výzkumné otázce jsme přiřadili tyto položky dotazníku: 5 B, 6 B, 7 B, 8 B, 9 B, 10 B, 11 B, 12 B, 13 B, 14 B.

Tabulka 4: VO1: výsledky

	5	4	3	2	1		
Položky dotazníku	Velmi závažné	Závažné	Středně závažné	Spíše nezávažné	Úplně nezávažné	$\bar{x}$	Medián
							SD
Ponechání dítěte v péči rodičů vs. odebrání dítěte z péče.	78 51,7 %	57 37,7 %	15 9,9 %	1 0,7 %	0	4,4	5 0,7
Posouzení přiměřenosti rodičovských metod výchovy dětí.	21 13,9 %	79 52,3 %	48 31,8 %	3 2 %	0	3,8	4 0,7
Stanovení nejlepšího zájmu dítěte, když rodiče prochází těžkými spory při rozvodu.	62 41,1 %	67 44,4 %	22 14,6 %	0	0	4,3	4 0,7

Zhodnocení rodičovských kompetencí rodiče závislého na drogách, zajištění podmínek pro výchovu dítěte takového rodiče.	79 52,3 %	56 37,1 %	12 7,9 %	4 2,6 %	0	4,4	5
							0,75
Posouzení, zda je vhodné využít příbuzenské pěstounské péče anebo se jedná o pokus o zneužití této formy péče.	18 11,9 %	51 33,8 %	55 36,4 %	26 17,2 %	1 0,7 %	3,4	3
							0,93
Stanovení priorit mezi různými problémy, se kterými se rodina potýká.	19 12,6 %	60 39,7 %	55 36,4 %	17 11,3 %	0	3,5	4
							0,85
Rozhodování mezi zachováním mlčenlivosti ohledně klienta nebo nahlášením rizikové situace.	28 18,5 %	45 29,8 %	49 32,5 %	24 15,9 %	5 3,3 %	3,4	3
							1,1
Rozhodování mezi zachováním soukromí rodiny a provedením neohlášené návštěvy v rámci šetření.	3 2 %	14 9,3 %	50 33,1 %	68 45 %	16 10,6 %	2,5	2
							0,88
Poskytnutí služby většímu počtu klientů nebo zachování kvality služby.	22 14,6 %	40 26,5 %	56 37,1 %	31 20,5 %	2 1,3 %	3,3	3
							1
Konflikt mezi respektem klientových potřeb a práv a tendence hodnotit klienta dle vlastního pohledu a norem.	8 5,3 %	30 19,9 %	61 40,4 %	46 30,5 %	6 4 %	2,9	3
							0,93

Ze získaných dat můžeme sledovat, která dilemata, hodnotí respondenti nejzávažněji. Nejvyšší průměrné hodnocení závažnosti mají dilemata *ponechání dítěte v péči rodičů vs. odebrání dítěte* ($\bar{x}$ 4,4, medián 5), *zhodnocení rodičovských kompetencí u rodiče závislého na drogách* ($\bar{x}$ 4,4, medián 5) a *stanovení nejlepšího zájmu dítěte při rozvodu* ($\bar{x}$ 4,3, medián 4). Zároveň u těchto dilemat pozorujeme nízkou směrodatnou odchylku ($\sim 0,7$), což naznačuje shodu mezi respondenty. Naopak jako méně závažná se jeví dilemata *rozhodování mezi zachováním soukromí rodiny a neohlášenou návštěvou* ($\bar{x}$ 2,5, medián 2, SD = 0,88) a *konflikt mezi respektem klientových potřeb a práv a tendence hodnotit klienta dle vlastního pohledu a norem* ($\bar{x}$ 2,9, medián 3, SD = 0,93). Dále můžeme pozorovat dilemata, která mají větší variabilitu v odpovědích, tedy že odpovědi respondentů se mezi sebou více lišily. Jedná se o dilemata *rozhodování mezi zachováním mlčenlivosti ohledně klienta nebo nahlášením rizikové situace* (SD = 1,1) a *poskytnutí služby většímu počtu klientů nebo zachování kvality služby* (SD = 1).

VO: Jaká je souvislost mezi posouzením míry závažnosti etických dilemat a délkou praxe na OSPOD?

U hypotézy H1: *Předpokládáme, že existuje souvislost mezi posouzením míry závažnosti etických dilemat a délkou praxe respondentů*, pracujeme s pořadovými proměnnými, proto využíváme Spearmanův koeficient pořadové korelace. Koeficient může nabývat hodnot od 0 do 1, kdy hodnota 0 vypovídá o tom, že mezi srovnávanými jevy neexistuje žádný vztah. Čím více se koeficient korelace blíží hodnotě 1 nebo -1, tím těsnější je vztah mezi srovnávanými jevy. Stanovili jsme si tyto statistické hypotézy:

H1₀: Mezi posouzením míry závažnosti etických dilemat a délkou praxe neexistuje statisticky významná souvislost.

H1_A: Mezi posouzením míry závažnosti etických dilemat a délkou praxe existuje statisticky významná souvislost.

Počítali jsme s 5 % hladinou významnosti ($p=0,05$). Spearmanův korelační koeficient $\rho=0,074$ naznačuje, že mezi délkou praxe respondentů a posuzováním závažnosti etických dilemat je velmi slabá pozitivní korelace, nicméně se blíží nule, což znamená, že statisticky není významná. P hodnota = $0,367 > 0,05$ na základě dat nelze tvrdit, že délka praxe ovlivňuje vnímání závažnosti etických dilemat a nezamítáme tedy nulovou hypotézu.

VO: Jaká je souvislost mezi posouzením míry závažnosti etických dilemat a úrovní dosaženého vzdělání?

H2: *Předpokládáme, že existuje souvislost mezi posouzením míry závažnosti etických dilemat a úrovní dosaženého vzdělání respondentů.* Pro ověření druhé hypotézy využíváme rovněž Spearmanův korelační koeficient. Pracujeme s těmito statistickými hypotézami:

H1₀: Mezi posouzením míry závažnosti etických dilemat a úrovní dosaženého vzdělání neexistuje statisticky významná souvislost.

H1_A: Mezi posouzením míry závažnosti etických dilemat a úrovní dosaženého vzdělání existuje statisticky významná souvislost.

Pohybujeme se opět na 5 % hladině významnosti ($p=0,05$). Spearmanův korelační koeficient $\rho = -0,04$ interpretujeme tak, že mezi posouzením míry závažnosti etických dilemat a úrovní dosaženého vzdělání je velmi slabý negativní vztah, blíží se nule. P hodnota = $0,625 > 0,05$, takže můžeme konstatovat, že korelace není statisticky významná, přijímáme tedy nulovou hypotézu, mezi posouzením míry závažnosti etických dilemat a úrovní dosaženého vzdělání neexistuje statisticky významná souvislost.

Rozhodování mezi zachováním mlčenlivosti ohledně klienta nebo nahlášením rizikové situace.	3 2 %	20 13,2 %	62 41,1 %	56 37,1 %	10 6,6 %	2,7	3
							0,86
Rozhodování mezi zachováním soukromí rodiny a provedením neohlášené návštěvy v rámci šetření.	16 10,6 %	25 16,6 %	54 35,8 %	45 29,8 %	11 7,3 %	2,9	3
							1,1
Poskytnutí služby většímu počtu klientů nebo zachování kvality služby.	32 21,2 %	36 23,8 %	40 26,5 %	33 21,9 %	10 6,6 %	3,3	3
							1,2
Konflikt mezi respektem klientových potřeb a práv a tendence hodnotit klienta dle vlastního pohledu a norem.	7 4,6 %	30 19,9 %	63 41,7 %	48 31,8 %	3 2 %	2,9	3
							0,88

Mezi dilemata, se kterými se respondenti setkávají nejčastěji, patří **stanovení nejlepšího zájmu dítěte při rozvodu** ($\bar{x}$ 4,0, medián 4) a **posouzení přiměřenosti rodičovských metod výchovy dětí** ($\bar{x}$ 3,8, medián 4), tyto výsledky nejsou překvapující, protože rozvody jsou běžným jevem a agenda OSPOD je z velké části tvořena hledáním nejlepšího zájmu dítěte během rozvodu rodičů. Také směrodatná odchylka není příliš vysoká ($\sim 0,8$ – $0,95$), takže respondenti se příliš neodchylují od průměru odpovědí. Naopak mezi méně často se vyskytující dilemata patří **rozhodování mezi zachováním mlčenlivosti ohledně klienta nebo nahlášením rizikové situace** ($\bar{x}$ 2,7, medián 3) a **konflikt mezi respektem klientových potřeb a práv a tendence hodnotit klienta dle vlastního pohledu a norem** ($\bar{x}$ 2,9, medián 3). Nízký výskyt dilematu mlčenlivosti vs. nahlášení si můžeme vysvětlit tak, že sociální pracovníci mohou mít jasné postupy, za jakých okolností musí situaci nahlásit. Podobně si můžeme vyložit i nižší výskyt dilematu respektu klienta vs. hodnocení dle vlastních norem, kdy je pravděpodobné, že většina pracovníků má profesionální odstup a opět dodržuje metodická

pravidla. Také jsme identifikovali některá dilemata, která mají vyšší variabilitu v odpovědích. Jedná se o *posouzení, zda je vhodné využít příbuzenské pěstounské péče nebo se jedná o její zneužití* (SD = 1,1), *rozhodování mezi zachováním soukromí rodiny a neohlášenou návštěvou* (SD = 1,1) a *poskytnutí služby většímu počtu klientů nebo zachování kvality služby* (SD = 1,2). Směrodatná odchylka je zde vyšší, takže odpovědi respondentů se zde více rozcházejí. Rozhodování o příbuzenské pěstounské péči může být složitější, protože záleží na individuálních případech a přístupu jednotlivých pracovníků. Neohlášené návštěvy a dilema mezi počtem klientů a kvalitou péče mohou souviset s přesně vymezenými postupy konkrétního OSPOD.

Následně jsme do dotazníku zařadili otevřenou otázku, pomocí níž jsme identifikovali další typy etických dilemat, se kterými se respondenti v rámci své praxe setkávají. Tematicky jsme je rozdělili do 5 kategorií.

Dilemata spojená s ochranou dětí a rodinným životem

- **Ohrožení dítěte vs. integrita rodiny** – jedná se o situace, kdy si klademe otázku, zda rodiče mají právo na výchovu dle svých norem a hodnot nebo už je nutný zásah státu.
- **Domácí násilí v rodině** – když jsou děti součástí rodiny, kde se domácí násilí odehrává, ale není páchané přímo na nich.
- **Rodiče nezvládající výchovu dětí** – rodiče mají např. vyšší počet dětí, zanedbávají je nebo jsou nezodpovědní ve výchově.
- **Rodičovské kompetence duševně nemocných rodičů** – jak posoudit „svéprávnost“ rodiče, rodičovskou odpovědnost, také se jedná o situace, když je rodič milující, ale nekompetentní.
- **Genderová dilemata** – posouzení, zda konfliktní situace pramení převážně na straně matky nebo na straně otce.

Dilemata při rozhodování o náhradní rodinné péči a umístění dětí

- **Rozdělení sourozeneckých skupin** – například jedno dítě dát do pěstounské péče, další do ústavní péče, potýkání se s nedostatečnými kapacitami ústavů, neochota pěstounů vzít do péče sourozenecké skupiny, sourozenecké vazby jsou pak oslabovány až zanikají, jak tuto situaci řešit?

- **Přechodná pěstounská péče a vznik citových vazeb** – situace, kdy je dítě po 1 roce odebráno a vazby s pěstounskou rodinou jsou přerušeny.
- **Umístění dětí do péče v místě vzdáleném od původní rodiny** – s tím je spojená změna zázemí, případně školy.
- **Zneužívání systému dávek příbuzenské pěstounské péče.**
- **Dítě v institucionálním zařízení vs. v nefunkční rodině** – dítěti přirozené prostředí rodiny zjevně škodí, ale ústavní výchova může mít na dítě ještě horší dopad.
- **„Obchodování“ s dětmi v náhradní rodinné péči** – doprovázející organizace uzavřou dohodu o výkonu pěstounské péče s mnoha rodinami = větší množství peněz z příspěvku na výkon pěstounské péče, ale na druhou stranu doprovázející organizace s pověřením k výkonu sociálně-právní ochraně dětí někdy zastupují spíše zájem pěstounů než dětí.
- **Potřeba umístit dítě mimo rodinu vs. plná kapacita diagnostických ústavů.**
- **Ústavní výchova při opakovaných útěcích dítěte vs. odmítání péče primární rodiny** – rodina chce výchovné problémy řešit výhradně ústavní výchovou, přenáší tak zodpovědnost na stát.
- **Umísťování dětí do neodkladné péče v rámci pohotovosti nebo do ZDVOP** – nadřízené orgány trvají na tom, aby dítě přecházelo do několika pěstounských rodin (neodkladná péče, pěstouni na přechodnou dobu, dlouhodobí pěstouni), nebo je menší zlo, když je dítě v rámci krizové situace při pohotovosti OSPOD, umístěno jen do jedné instituce ZDVOP, kde je kolektiv dětí a následně do pěstounské rodiny či do osvojení.

Právní aspekty při rozhodování

- **Lidský pohled vs. trestněprávní rovina.**
- **Zasáhnout nebo ponechat rodinu vlastnímu „sebeuzdravení“.**
- **Práce s informacemi** – sdílet nebo nesdílet citlivé údaje o rodině, jsou situace, kdy je nutné prolomit mlčenlivost.
- **Rozhodování mezi výlučnou a střídavou péčí.**
- **Neprokazatelná manipulace dětí rodičem** – zejména u opatrovnických sporů.

- **Přání nezletilého vs. zájem nezletilého.**

Profesionální role a administrativa

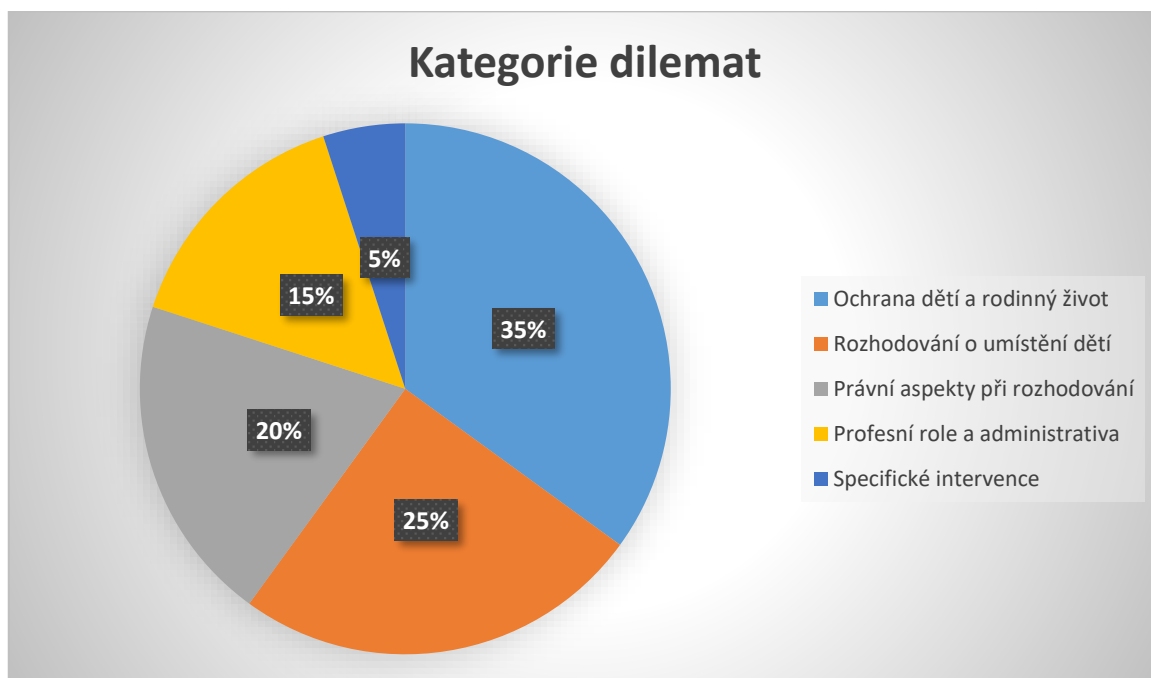
- **Schizofrenie rolí** – sociální pracovník vs. úředník.
- **Byrokracie vs. přímá práce s klienty** – vysoká administrativní zátěž, méně času na terénní práci, někdy musí ustoupit čas na přímou práci s rodinou administrativě, spisová dokumentace musí být přesně vedena, což ale zabírá velké množství času.
- **Rozdílné pohledy na řešení situace** – například rozdílný pohled OSPOD a soudu, osobní pohled sociálního pracovníka vs. metodické vedení, pohled vedoucího vs. pohled klíčového pracovníka.
- **Hranice v sociální práci** – poskytování podpory, pomoci nad rámec kompetencí, ne/přebírání zodpovědnosti za klienta.

Specifické intervence

- **Udání na domácí násilí v průběhu rozvodového řízení.**
- **Otec vykázaný za domácí násilí vs. právo dětí na kontakt** – otec páchá násilí na matce, děti od otce násilí nezažily a mají touhu s ním být v kontaktu, ale ze zákona jsou považovány za stejné oběti jako matka.
- **Vedení matky k ukončení těhotenství** – když matka vykazuje nedostatečné kompetence pro narození dalšího dítěte a žije v nedostatečných podmínkách.

Na základě počtu zmínek jednotlivých dilemat, které jsme začlenili do jedné z těchto 5 kategorií jsme určili četnost jednotlivých kategorií v procentech na následujícím výšečovém grafu.

Graf 3: Četnost kategorií identifikovaných dilemat

VO: Jaká je souvislost mezi četností výskytu etických dilemat a posouzením míry jejich závažnosti? K ověření hypotézy H3: *Předpokládáme, že existuje souvislost mezi četností výskytu etických dilemat a posouzením míry jejich závažnosti*, používáme Spearmanův koeficient pořadové korelace. Stanovili jsme si tyto statistické hypotézy:

H1₀: Mezi četností výskytu etických dilemat a posouzením míry závažnosti neexistuje statisticky významná souvislost.

H1_A: Mezi četností výskytu etických dilemat a posouzením míry závažnosti existuje statisticky významná souvislost.

Počítáme s 5 % hladinou významnosti ($p=0,05$), výsledná hodnota Spearmanova korelačního koeficientu $\rho = 0,994$. Tento výsledek značí **velmi silnou pozitivní souvislost**. P hodnota = $0,00 < 0,05$, můžeme tedy chápat, že s rostoucí četností výskytu etických dilemat v praxi sociálních pracovníků OSPOD se výrazně zvyšuje i posuzování závažnosti těchto dilemat.

Jako nejvíce využívaná strategie se jeví **diskuse s kolegy** ($\bar{x}$ 4,8, medián 5, SD = 0,45), což značí vysokou míru týmové spolupráce a sdílení zkušeností mezi sociálními pracovníky OSPOD. Také **diskuse se svým nadřízeným** je významným zdrojem podpory ($\bar{x}$ 4,2, medián 5, SD = 1), i když o něco méně než kolegové, což může souviset zejména s omezenými časovými možnostmi nadřízeného nebo to může značit nižší míru důvěry vůči němu. Časté je rovněž **řešení podle svého morálního přesvědčení** ($\bar{x}$ 3,9, medián 4, SD = 0,9) a **využití etického kodexu** ($\bar{x}$ 3,9, medián 4, SD = 0,9). Mezi méně využívané strategie patří **využití vnitřních norem organizace** ($\bar{x}$ 3,6, medián 4, SD = 0,96), můžeme tedy usoudit, že normy organizace nejsou vždy primárním vodítkem, což může značit nedostatečnou konkrétnost pravidel nebo častý výskyt situací, na které interní pravidla nestačí. Méně časté je také **hledání konzultace mimo organizaci** ($\bar{x}$ 2,7, medián 3, SD = 1,2), tato strategie může být využívána méně často pravděpodobně kvůli omezeným možnostem nebo časové náročnosti, nicméně v odpovědích vidíme vyšší variabilitu, takže respondenti neodpovídali v úplné shodě. Jako nejméně využívaná strategie je **obrácení se na Společnost sociálních pracovníků ČR** ($\bar{x}$ 1,7, medián 2, SD = 0,8), takový výsledek může znamenat například nízké povědomí sociálních pracovníků o této možnosti nebo nedostatečnou dostupnost konkrétní pomoci od této organizace.

Pro zjištění dalších využívaných strategií jsme zařadili otevřenou otázku, ve které respondenti mohli uvést další způsoby, jaké volí při řešení etických dilemat. Získané odpovědi jsme následně rozdělili do čtyř hlavních kategorií:

1. Odborné skupinové konzultace

- **supervize** (36x) – individuální či skupinová
- **intervize** – sdílení zkušeností s kolegy
- **případové konference** – řešení konkrétních případů
- **metodická setkání na Krajském úřadu**

Supervize a intervize jsou jednoznačně nejčastěji využívané strategie, konkrétně supervizi zmínilo 36 respondentů. Sociální pracovníci potřebují zpětnou vazbu a možnost reflektovat dilematické situace. V rámci případových konferencí mají možnost řešit dilemata v širším odborném týmu a metodická setkání s nadřízenými orgány značí, že některé případy vyžadují konzultaci se systémovými autoritami.

2. Právní rámce, metodiky a odborné zdroje

- **judikatura** – samostudium
- **platné právní normy** (např. zákon 359/1999 Sb.)
- **standards kvality SPOD**
- **metodické pokyny** Krajského úřadu, MPSV
- **odborná literatura**, výzkumy, výstupy ombudsmana

Sociální pracovníci často kombinují právní a metodická doporučení s osobními zkušenostmi, aby našli nejlepší možné řešení. Výzkumy jsou dobré pro případy, kdy neexistuje jednoznačný metodický postup.

3. Konzultace s odborníky mimo organizaci

- **právníci** – konzultace složitých případů
- **psychologové** – posouzení dopadu na dítě či rodinu
- **spolupráce** se školami, lékaři, policií, krajským úřadem

Můžeme sledovat i využívání strategií mimo organizaci, jedná se zejména o využití externích odborníků v případech, kdy je potřeba posoudit psychologické nebo právní důsledky, také spolupráce s dalšími institucemi ukazuje propojenost oborů při poskytování sociálně-právní ochrany dětí.

4. Osobní přístup a individuální strategie

- vlastní zkušenosti, **selský rozum**
- **vytváření myšlenkových map** pro zhodnocení situace
- **sebevzdělávání** (konference, workshopy, školení)
- **hledání řešení podobných případů** z praxe

Sociální pracovníci také často odpovídali, že spoléhají na vlastní intuici, zmiňovali zejména selský rozum nebo všeobecná pravidla společnosti. Také je pro některé účinné si vizualizovat možnosti pomocí různých myšlenkových map, plánu možností nebo sebevzdělávání a hledání dostupných informací.

Tato data nám odhalují, že nejvíc pozitivní vliv pro činění eticky správných rozhodnutí, má podle respondentů *dostatečná podpora od nadřízených* ($\bar{x}$ 4,1, medián 4, SD = 1,1). Dále pak shodně vnímají i pozitivní dopad *možností dalšího vzdělávání* ($\bar{x}$ 3,9, medián 4, SD = 0,9) a *dostatečnou svobodu v rozhodování o etických dilematech* ($\bar{x}$ 3,9, medián 4, SD = 0,9). Poměrně pozitivní výsledky svobody při rozhodování o etických dilematech naznačují, že většina sociálních pracovníků se necítí příliš svázána pravidly a zaběhlými postupy organizace. To, že většina respondentů nevnímá tento problém jako zásadní, potvrzuje i položka *cítí se omezen/a při řešení etických dilemat zaběhlými postupy organizace, které jsou vyžadovány* ($\bar{x}$ 2,6, medián 2, SD = 1,1). O něco více je negativně ovlivňuje *vysoká pracovní zátěž, kvůli které nemohou vždy detailně zvažovat etická hlediska* ($\bar{x}$ 3,2, medián 3, SD = 1,1). U obou položek je vyšší směrodatná odchylka, můžeme tedy pozorovat relativně široký rozptyl odpovědí, takže někteří tyto omezení vnímají výrazně více než jiní.

6 INTERPRETACE DAT

Uskutečněním výzkumného šetření a analýzou získaných dat od 151 respondentů jsme mohli dojít k závěrům našich výzkumných otázek. První výzkumná otázka zjišťovala, jak závažně sociální pracovníci OSPOD posuzují vybraná etická dilemata. **Nejzávažněji** a ve vysoké shodě vnímají dilemata „*ponechání dítěte v péči rodičů vs. odebrání dítěte*“, které jako velmi závažné a závažné označilo 89,4 % respondentů, dále „*zhodnocení rodičovských kompetencí u rodiče závislého na drogách*“, jako velmi závažné a závažné jej vnímá shodně 89,4 % respondentů a „*stanovení nejlepšího zájmu dítěte při rozvodu*“, které je pro 85,5 % velmi závažné nebo závažné. **Nejméně závažná** naopak respondenti vnímají dilemata „*rozhodování mezi zachováním soukromí rodiny a neohlášenou návštěvou*“, toto dilemma označilo 45 % respondentů jako spíše nezávažné a 10,6 % respondentů jako úplně nezávažné a „*konflikt mezi respektem klientových potřeb a práv a tendence hodnotit klienta dle vlastního pohledu a norem*“, které považuje 30,5 % respondentů jako spíše nezávažné a 4 % jako úplně nezávažné. Celkový průměr posuzované závažnosti etických dilemat je 3,59 na pětibodové škále (1 = úplně nezávažné, 5 = velmi závažné). To znamená, že respondenti v průměru hodnotili dilemata mezi středně závažnými a závažnými, přičemž jejich odpovědi častěji směřovaly k vyšší závažnosti.

Na tyto výsledky navazuje další výzkumná otázka, která zjišťovala, jak často se sociální pracovníci OSPOD s vybranými etickými dilematy setkávají. **Nejčastěji** se jedná o „*stanovení nejlepšího zájmu dítěte při rozvodu*“, velmi často a často označilo 78,2 % respondentů, toto dilemma se objevuje také jako jedno z nejzávažněji posuzovaných. A následně „*posouzení přiměřenosti rodičovských metod výchovy dětí*“, velmi často a často se vyskytuje u 69,5 % respondentů. **Nejméně** se naopak vyskytují dilemata jako „*rozhodování mezi zachováním mlčenlivosti ohledně klienta nebo nahlášením rizikové situace*“, zde byla nejčastější odpověď, že se s tímto dilematem setkávají občas (41,1 %) a „*konflikt mezi respektem klientových potřeb a práv a tendence hodnotit klienta dle vlastního pohledu a norem*“, nejčastěji respondenti označovali, že se s tímto dilematem setkávají občas (41,7 %) a zřídka (31,8 %). Na tomto základě, si můžeme vysvětlit, že je pravděpodobné, že sociální pracovníci toto dilemma nevnímají z velké části příliš závažně, protože se s ním nesetkávají příliš často – ať už z důvodu, že mají profesionální přístup, který jim neumožňuje hodnotit klienta podle vlastních norem anebo se toto jejich vnitřní hodnocení neodráží v jejich praxi, protože postupují podle norem organizace. Celkový průměr četnosti výskytu etických dilemat je 3,3. To naznačuje, že respondenti na pětibodové

škále v průměru uváděli, že se s těmito dilematy setkávají mezi možnostmi „občas“ a „často“, přičemž hodnota se více přiklání k „občas“.

K této otázce se vztahovala také položka dotazníku s možností volné odpovědi, kam respondenti mohli uvést další etická dilemata, se kterými se ve své praxi setkávají. Na základě jejich odpovědí jsme tato dilemata rozdělili do pěti kategorií. Jedná se o **dilemata spojená s ochranou dětí a rodinným životem** – ohrožení dítěte vs. integrity rodiny, domácí násilí, rodiče nezvládající výchovu dětí, rodičovské kompetence duševně nemocných rodičů a genderová dilemata. **Dilemata při rozhodování o náhradní rodinné péči a umístění dětí** – rozdělení sourozeneckých skupin, přechodná pěstounská péče a vznik citových vazeb, umístění dětí do péče v místě vzdáleném od původní rodiny, zneužívání systému dávek příbuzenské pěstounské péče, dítě v institucionálním zařízení vs. v nefunkční rodině, „obchodování“ s dětmi v náhradní rodinné péči, potřeba umístit dítě mimo rodinu vs. plná kapacita diagnostických ústavů, ústavní výchova při opakovaných útěcích vs. odmítání péče primární rodiny a umísťování dětí do neodkladné péče v rámci pohotovosti nebo do ZDVOP. **Právní aspekty při rozhodování** – lidský pohled vs. trestněprávní rovina, zasáhnout vs. ponechat rodinu „sebeuzdravení“, práce s informacemi, rozhodování mezi výlučnou a střídavou péčí, neprokazatelná manipulace dětí rodičem, přání nezletilého vs. zájem nezletilého. **Profesionální role a administrativa** – schizofrenie rolí, byrokracie vs. přímá práce s klienty, rozdílné pohledy na řešení situace, hranice v sociální práci. **Specifické intervence** – udání na domácí násilí v průběhu rozvodového řízení, otec vykázaný za domácí násilí vs. právo dětí na kontakt, vedení matky k ukončení těhotenství.

Další výzkumnou otázkou jsme zjišťovali, jaká je souvislost mezi mírou posuzování závažnosti etických dilemat a vybranými faktory. Stanovili jsme si tuto hypotézu H1: Předpokládáme, že existuje souvislost mezi posouzením míry závažnosti etických dilemat a délkou praxe respondentů. Pro její ověření jsme použili Spearmanův koeficient pořadové korelace ($\rho = 0,074$). U této hypotézy se nám nepodařilo prokázat statisticky významnou souvislost, tedy **posuzovaná míra závažnosti nemá statisticky významnou souvislost s jejich délkou praxe**. Podobně tomu bylo u H2: Předpokládáme, že existuje souvislost mezi posouzením míry závažnosti etických dilemat a úrovní dosaženého vzdělání respondentů. Opět byl použit Spearmanův koeficient pořadové korelace ($\rho = -0,04$). Na základě našich dat můžeme tvrdit, že ani **posuzovaná míra závažnosti nemá statisticky významnou souvislost s úrovní dosaženého vzdělání respondentů**. Nicméně jsme ověřili pomocí stejné metody ještě třetí hypotézu H3: Předpokládáme, že existuje souvislost mezi četností

výskytu etických dilemat a posouzením míry jejich závažnosti. Spearmanův korelační koeficient ($\rho = 0,994$) odhalil **silnou pozitivní souvislost**, kterou chápeme tak, že čím častěji se sociální pracovníci OSPOD setkávají s etickými dilematy, tím závažněji je posuzují. Přijali jsme tedy alternativní hypotézu a tvrdíme, že **mezi četností výskytu etických dilemat a posouzením míry závažnosti existuje statisticky významná souvislost**. Možné vysvětlení tohoto vztahu může být v rámci zkušeností z praxe – čím častěji se sociální pracovníci OSPOD s dilematy setkávají, tím citlivěji vnímají jejich závažnost. Rovněž tento vztah může ovlivňovat stres, který se kumuluje – sociální pracovníci musí opakovaně řešit dilematické situace, a tak je vnímají závažněji kvůli psychické zátěži, která je s tím spojena. Dalším možným vysvětlením je, že si sociální pracovníci s narůstající četností výskytu dilemat uvědomují více etických aspektů a dopadů na jedince či celé rodiny, takže mají tendenci dilemata vnímat závažněji.

Další výzkumná otázka se zaměřila na strategie, které sociální pracovníci OSPOD využívají při identifikaci a následném řešení etických dilemat. Jako nejvíce využívanou strategií se jeví jednoznačně diskuse **s kolegy** (souhlasí a spíše souhlasí 98,7 % respondentů) a na druhém místě je diskuse **se svým nadřízeným** (souhlasí a spíše 81,6 % respondentů). Velká část respondentů také hledá řešení dilematu podle svého **morálního přesvědčení** (souhlasí a spíše souhlasí 73,6 %). Významná je i opora v **etickém kodexu sociálních pracovníků** (souhlasí a spíše souhlasí 68,3 %). Jako naprosto nejméně využívaná strategie je **oslovení Společnosti sociálních pracovníků ČR** (17,2 % ani nesouhlasí, ani souhlasí a 82,1 % nesouhlasí nebo spíše nesouhlasí). Méně časté je také **využívání konzultace mimo organizaci** (souhlasí a spíše souhlasí 27,2 %).

Zajímaly nás i další strategie, které sociální pracovníci při řešení dilemat využívají, proto zde byla opět zařazena položka s možností otevřené odpovědi. Odpovědi jsme následně utřídili do 4 kategorií. Odborné skupinové konzultace – naprosto nejčastěji využívají **supervize**, ať už skupinové nebo individuální, dále **intervize**, řešení konkrétních případů v rámci **případové konference** a **metodická setkání na Krajském úřadu**. Dále byly často zmiňovány různé právní rámce, metodiky a odborné zdroje – **judikatura, právní normy, standardy kvality, metodické pokyny, odborná literatura**. Respondenti také odpovídali, že dilemata konzultují s různými odborníky mimo organizaci – **právníky, psychology, spolupráce** s školami, lékaři, policií apod. Někteří zase zdůrazňovali osobní přístup a jejich individuální strategie, mezi které patří – **selský rozum, zkušenosti, myšlenkové mapy, sebevzdělávání, hledání obdobných případů z praxe**.

Poslední otázka zjišťovala, jak sociální pracovníci hodnotí kvalitu pracovního prostředí a jeho podporu při řešení etických dilemat. Z výsledků vyplývá, že respondenti pocítují nejpozitivnější vliv na jejich etické rozhodování v rámci dostatečné **podpory od nadřízených** (43,7 % souhlasí a 32,5 % spíše souhlasí), také vnímají pozitivní dopad **možností dalšího vzdělávání** (25,8 % souhlasí a 43,7 % spíše souhlasí) a významná je i **dostatečná svoboda řešit etická dle jejich nejlepšího úsudku** (28,5 % souhlasí a 45 % spíše souhlasí). Na druhou stranu téměř polovina respondentů (47,6 %) vnímají, že kvůli **vysoké pracovní zátěži** nemohou vždy detailně zvažovat etická hlediska jednotlivých případů a 19,9 % respondentů se cítí omezena při řešení etických dilemat **zaběhlými postupy organizace**, které jsou od nich vyžadovány.

7 DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Na základě našeho výzkumu formulujeme několik doporučení pro praxi. Klíčovým aspektem je především příprava sociálních pracovníků na práci na OSPOD. Jak jsme uváděli v teoretické části naší práce, zatím v České republice nemáme studijní obor, který by se zaměřoval pouze na agendu OSPOD, byť je velmi rozsáhlá a sociální pracovníkům, kteří nově přicházejí do této praxe, často chybí důležité znalosti a kompetence. Z tohoto důvodu navrhuje, aby studenti oborů, jejichž absolventi nacházejí uplatnění podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, měli možnost specializace v posledním ročníku studia. Tato specializace by mohla zahrnovat přípravu na práci v konkrétním typu zařízení – například na OSPOD, v sociálních službách, školním prostředí, v oblasti azylové a migrační politiky apod.

Další významnou oblastí, které je třeba věnovat zvýšenou pozornost, je výuka etiky a etických dilemat, zejména s ohledem na práci na OSPOD, kde rozhodnutí pracovníků zásadně ovlivňují život dítěte i jeho budoucí vývoj. Na základě vlastní zkušenosti ze studia vnímáme, že výuce etiky je věnován nedostatečný prostor. Často se objevuje až na konci semestru, a to pouze okrajově. Studenti se sice seznamují s etickým kodexem sociálních pracovníků a dalšími relevantními dokumenty, ovšem výuka se mnohdy omezuje pouze na základní pojmy, jako jsou etika, morálka či svědomí, a na obecné konstatování, že sociální práce přináší etická dilemata, případně seznámení s některými typy etických dilemat. Takto koncipovaná výuka však studenty dostatečně nepřipraví na reálné střety s těmito dilematy v praxi.

Domníváme se proto, že je nezbytné věnovat této oblasti více prostoru a neopomíjet ji. Studenti by měli mít možnost hlouběji se seznámit s konkrétními typy etických dilemat v různých zařízeních a naučit se efektivní strategie jejich řešení. Důraz by měl být kladen na praktické vzdělávání, díky kterému se jedinec může naučit nejvíce. Stěžejní je nepracovat pouze s výkladem informací, ale využívat aktivizačních metod, pomocí kterých si studenti mohou nacvičit řešení situace, používat kritické myšlení. Doporučujeme zařazení inscenačních a situačních metod, analýzu kazuistik a simulaci reálných dilemat, studenti by měli být vystaveni dilematu a hledat řešení, jak by to dělali v praxi (na základě kodexů, postupů organizace, legislativy a dalších možností). Klíčovým prvkem by měla být také reflexe přijatých rozhodnutí, která umožní studentům pochopit důsledky jednotlivých kroků a získat zpětnou vazbu. Takový přístup jim poskytne bezpečný prostor pro nácvik řešení složitých situací ještě před nástupem do praxe, kde budou čelit reálné odpovědnosti.

Další významnou oblast, na kterou se zaměříme, je přílišná byrokratizace v sociální práci na OSPOD. I z našeho výzkumu vyplývá, že se zde sociální pracovníci setkávají s dilematy, zda upřednostnit úřední stránku sociální práce nebo se zaměřit více na přímou práci s klientem. Problémem je, že byrokracie je na OSPOD vyžadována, musí být vedeny obsáhlé a přesné spisy a z výroků sociálních pracovníků OSPOD vyplývá, že většina pracovní náplně je právě práce se spisem. I respondenti našeho výzkumu ve volných odpovědích kritizovali přílišnou administrativu v jejich práci, spisová dokumentace musí být vedena precizně, protože, jak sami psali, „co není ve spisu, se nestalo“. Důsledek je pak takový, že na přímou práci s klientem není dostatek času.

Vzhledem k technologickému pokroku existuje mnoho možností, které by mohly čas strávený ručním psaním spisu zkrátit. Dokumentace by mohla být více digitalizována a automatizována. Bylo by vhodné využít specializovaného softwaru pro správu jednotlivých případů. Může se jednat o jednotné předpřipravené šablony, do kterých by se pouze doplňovaly informace, takže by pracovník nemusel vymýšlet celý spis, ale zaměřil se jen na doplnění požadovaných informací. Dále můžeme využívat umělou inteligenci, zejména by mohlo fungovat hlasové diktování, které se samo přepisuje do textové podoby. Takové systémy by ušetřily velké množství času.

Kromě nadměrné administrativní zátěže je dalším zásadním problémem nedostatečný počet sociálních pracovníků na OSPOD. Mnozí z nich mají na starosti větší množství klientů, než kterým se dokážou plnohodnotně věnovat. Z tohoto důvodu by bylo žádoucí navýšit počet pracovníků a v některých případech omezit rozsah jejich agendy. Tato otázka však spadá do gesce celostátní politiky a je úzce spjata s problematikou financování, která je složitá napříč všemi oblastmi veřejného sektoru.

Z našeho výzkumu také vyplývá, že sociální pracovníci, kteří se s etickými dilematy setkávají častěji, je zároveň vnímají jako závažnější. Tento faktor může ovlivnit nejen jejich rozhodovací procesy, ale také pracovní spokojenost a potřebu odborné podpory, například prostřednictvím supervize. Je proto žádoucí posilovat systém odborné podpory, aby sociální pracovníci měli možnost pravidelně reflektovat svou praxi, sdílet zkušenosti a získávat odbornou zpětnou vazbu. Celkově je tedy nutné zaměřit se na zkvalitnění přípravy budoucích sociálních pracovníků, snížení administrativní zátěže a posílení personálního zabezpečení OSPOD.

ZÁVĚR

Tato diplomová práce se zabývala etickými dilematy sociálních pracovníků OSPOD. Naše výsledky potvrzují, že se sociální pracovníci OSPOD ve své praxi setkávají s širokou škálou etických dilemat, která vyžadují pečlivé zvažování různých možností řešení. Jak uvádí Mátel (2010), etická dilemata se liší od běžných etických problémů právě tím, že neumožňují jednoduché rozhodnutí mezi dobrem a zlem – každá volba s sebou nese jistá negativa. Banks (2020) zdůrazňuje, že dilemata vznikají při střetu etických principů a hodnot, kdy výsledné řešení nemusí být uspokojivé ani pro klienta, ani pro pracovníka. Tento aspekt byl patrný i v našem výzkumu, kdy respondenti reflektovali obtížnost rozhodování zejména v případech, které zásadně ovlivňují životy dětí a jejich rodin. Sociální pracovníci OSPOD v rámci své praxe musí činit rozhodnutí, která mají dalekosáhlé důsledky na rodinu a děti. Tyto rozhodnutí musí být maximálně zodpovědná, protože ovlivňují bezpečí, blaho i život dítěte.

Hlavním cílem výzkumu bylo zjistit, jak sociální pracovníci OSPOD přistupují k etickým dilematům ve své praxi. Konkrétně nás zajímalo, jak závažně sociální pracovníci OSPOD posuzují vybraná etická dilemata. Nejzávažněji je vnímáno dilema, zda **dítě ponechat v péči rodičů nebo jej odebrat**. Následně jsme zjišťovali, jaká je souvislost mezi posouzením míry závažnosti etických dilemat a úrovní dosaženého vzdělání sociálních pracovníků OSPOD a také, zde existuje souvislost mezi posouzením míry závažnosti etických dilemat a délkou praxe na OSPOD. Zde jsme nepotvrdili literaturou deklarovanou souvislost. Následně jsme se zaměřili na četnost výskytu vybraných etických dilemat. Nejčastěji se respondenti setkávají s dilematem, kdy mají **stanovit nejlepší zájem dítěte, když rodiče prochází těžkými spory při rozvodu**, následuje dilema **posouzení přiměřenosti rodičovských metod výchovy dětí**. Tyto výsledky se liší od studie Nečasové et al. (2020), ve které sociální pracovníci OSPOD označují jako nejčastěji se vyskytující dilema, zda upřednostnit **poskytování většího množství služeb pro více klientů nebo méně s vyšší kvalitou**. V našem výzkumu se toto dilema objevuje přibližně ve střední části výsledků. Dále jsme identifikovali další etická dilemata, se kterými se sociální pracovníci OSPOD v praxi setkávají. Také nás zajímalo, zda existuje souvislost mezi četností výskytu etických dilemat a posouzením míry jejich závažnosti. U této relační otázky se nám potvrdila silná pozitivní korelace. Zjistili jsme tedy, že čím častěji se sociální pracovníci s dilematy setkávají, tím závažněji je vnímají. V rámci našeho dalšího cíle jsme se zaměřili na strategie, které sociální pracovníci používají při řešení etických dilemat. Zde jsme došli k podobným

výsledkům jako výzkum Nečasové et al. (2020), tedy nejčastěji se sociální pracovníci OSPOD obrací na své **kolegy** pro radu a na druhém místě se obrací na svého **nadřízeného**. Téměř nikdo nekontaktuje Společnost sociálních pracovníků ČR. Identifikovali jsme také další strategie, které respondenti uváděli, z nichž se naprosto nejčastěji objevovala supervize. Naším posledním cílem bylo zjistit, jak sociální pracovníci OSPOD hodnotí kvalitu pracovního prostředí a jeho podporu při řešení etických dilemat. Velká většina respondentů tvrdí, že dostatečná podpora od nadřízených jim pomáhá činit eticky správná rozhodnutí i ve složitých případech. Na druhou stranu jsou sociální pracovníci často negativně ovlivňováni vysokou pracovní zátěží, která jim brání v některých případech detailně zvažovat etická hlediska jednotlivých případů. Také jedna pětina respondentů se cítí omezena při řešení etických dilemat zaběhlými postupy organizace, které jsou od nich vyžadovány.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ALNAJDAWI, Ann a ALSAWALQA, Rula, 2024. Ethical Dilemmas in Social Work Practice in Jordan: A Qualitative Study. Online. *Journal of Human Rights and Social Work*. č. 9, s. 534-545. Dostupné z: <https://doi.org/https://doi.org/10.1007/s41134-024-00310-6>. [cit. 2025-01-10].

AUSTIN, Wendy; RANKEL, Marlene; KAGAN, Leon; BERGUM, Vangie a LEMERMEYER, Gillian, 2005. To Stay or To Go, To Speak or Stay Silent, To Act or Not To Act: Moral Distress as Experienced by Psychologists. Online. *Ethics & Behavior*. roč. 15, č. 3, s. 197-212. Dostupné z: https://doi.org/https://doi.org/10.1207/s15327019eb1503_1. [cit. 2024-10-06].

BANDIT, Rad; DAVIDOVÁ, Ivana; MACUROVÁ, Martina; OPATRŇÝ, 2015. Sešit sociální práce: Etický kodex jako nástroj podpory řešení etických dilemat sociální práce. Online. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/953091/4ssp.pdf/2af07787-f05f-flc9-2cc5-1171dc446ac0>. [cit. 2024-11-13].

BANKS, Sarah, 2012. *Ethics and values in social work*. London: Palgrave Macmillan. ISBN 978-0-230-30017-0.

BANKS, Sarah, 2020. *Ethics and values in social work*. Macmillan Education UK. ISBN 978-1137607188.

BARVÍKOVÁ, Jana a PALONCYOVÁ, Jana, 2012. Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc - umístování dětí, podmínky péče o děti, financování provozu. Online. Praha: VÚPSV. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1416932124.pdf>. [cit. 2024-10-21].

BARVÍKOVÁ, Jana a ŠŤASTNÁ, Anna, 2014. Využívání opatření k zachování nebo obnově rodinných vztahů mezi rodiči a dětmi. Online. Praha: VÚPSV. ISBN 978-80-7416-212-1. Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/fulltext/vz_384.pdf. [cit. 2024-10-21].

BECKETT, Chris; MAYNARD, Andrew a JORDAN, Peter, 2017. Values and Ethics in Social Work. Online. ISBN 978-1-4739-7480-7. Dostupné z: <https://uk.sagepub.com/en-gb/eur/values-and-ethics-in-social-work/book248952#preview>. [cit. 2025-01-08].

ELICHOVÁ, Markéta, 2017. *Sociální práce: Aktuální otázky*. Grada. ISBN 978-80-271-0080-4.

- Etický kodex společnosti sociálních pracovníků ČR, 2006. Online. Dostupné z: <https://www.dchp.cz/res/archive/001/000121.pdf?seek=1561454028>. [cit. 2024-10-30].
- FISCHER, Ondřej a MILFAIT, René, 2008. *Etika pro sociální práci*. Praha: Jabok. ISBN 978-80-904137-3-3.
- GLUMBÍKOVÁ, Kateřina, 2020. *Reflexivita v sociální práci s rodinami*. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-1381-1.
- CHRÁSKA, Miroslav, 2016. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5326-3.
- JANEBOVÁ, Radka; HUDEČKOVÁ, Marcela; ZAPADALOVÁ, Romana a MUSILOVÁ, Jana, 2013. Příběhy sociálních pracovníků a pracovníků, kteří nemlčeli – Popis prožívaných dilemat. *Sociální práce / Sociálna práca*. 7(1), s. 50-61. ISSN 1213-6204.
- JANKOVSKÝ, Jiří, 2018. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton. ISBN 978-80-7553-414-9.
- JANOTOVÁ, Helena; SCHELLE, Karel a SCHELLEOVÁ, Ilona, 2005. *Profesní etika*. Praha: Eurolex Bohemia. ISBN 80-86861-42-2.
- Kde podat žádost - seznam pracovišť OSPOD. Online. Dostupné z: <https://www.adopce.com/kontakty/ospody/>. [cit. 2024-11-24].
- KLIMEŠ, Lumír, 2010. *Slovník cizích slov*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství. ISBN 978-80-7235-446-7.
- MÁTEL, A. 2010. *Etika sociálnej práce*. Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety.
- MÁTEL, Andrej, 2019. *Teorie sociální práce I: Sociální práce jako profese, akademická disciplína a vědní obor*. Grada. ISBN 978-80-271-2220-2.
- MÁTEL, Andrej; PAVELKOVÁ, Jaroslava a JANECHOVÁ, Lucia, 2016. Aktuální trendy sociální práce: (Česko – slovenské perspektivy rozvoje). Online. ISBN 978-80-906146-8-0. [cit. 2025-01-11].
- MATOUŠEK, Oldřich a PAZLAROVÁ, Hana, 2016. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-3336-7.
- MATOUŠEK, Oldřich, 2007. *Základy sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-331-4.

MATOUŠEK, Oldřich, 2013. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0366-7.

MATOUŠEK, Oldřich, 2016. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1154-9.

MATOUŠEK, Oldřich, 2022. *Strategie a postupy v sociální práci*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1952-1.

MELKONYAN, Nelli, 2016. Mechanisms of Overcoming Ethical Dilemmas in Nowadays Social Work. Online. Dostupné z:

<https://doi.org/http://dx.doi.org/10.24234/wisdom.v2i7.157>. [cit. 2025-01-11].

MPSV, 2023. *Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2023*. Online.

Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/statistiky-1>. [cit. 2024-11-24].

MUSIL, Libor, 2004. „*Ráda bych vám pomohla, ale...*“. Brno: Zeman. ISBN 80-903070-1-9.

MUSIL, Libor, 2013. Challenges of Postmodern Institutionalisation for Education in Social Work. Liberec: Technical University of Liberec, s. 10–72. ISBN 978-80-7494-032-3.

Národní strategie ochrany práv dětí 2021–2029, 2020. Online. Dostupné z:

https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/NARODNI+STRATEGIE+OCHRANY+PRAV+DETI+2021_2029_FINAL.pdf/4d20b44e-a8c5-6882-d46f-a8d0fb7695d5. [cit. 2025-01-08].

NEČASOVÁ, Mirka; DOHNALOVÁ, Zdeňka a TRBOLA, Robert, 2020. Výzkum etických dilemat hodnot a principů sociální práce. Online. ISBN 978-80-7416-367-8. [cit. 2025-01-11].

NOVOTNÁ, Věra a FEJT, Vladimír, 2009. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského. ISBN 978-80-86723-77-8. Dostupné také z: http://toc.nkp.cz/NKC/200910/contents/nkc20091994485_1.pdf.

PEMOVÁ, Terezie a PTÁČEK, Radek, 2022. *Data o dětech: sociálně-právní ochrana dětí v České republice v datech*. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-1338-5.

Prohlášení Mezinárodní federace sociálních pracovníků o etických principech, 2018. Online. Dostupné z: <https://www.dragif.cz/data/pdf/a/wji.pdf>. [cit. 2025-01-14].

REAMER, Frederic G., 2006. *Social Work Values and Ethics*. Columbia University Press. ISBN 978-0231161891.

Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2021, 2021. Online. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/statistiky-1>. [cit. 2025-01-08].

Sčítání 2021: Věková struktura, 2021. Online. Dostupné z: <https://scitani.gov.cz/vekova-struktura>. [cit. 2025-01-08].

SEGAL, Michal, 2024. Confronting and managing ethical dilemmas in social work using ChatGPT. Online. *European journal of social work*. Dostupné z: <https://doi.org/https://doi.org/10.1080/13691457.2024.2377786>. [cit. 2025-01-10].

ŠRAJER, Jindřich a MUSIL, Libor, 2008. *Etické kontexty sociální práce s rodinou*. Albert. ISBN 978-80-7326-145-0.

ÚLEHLA, Ivan, 2005. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-86429-36-9.

WÁGNEROVÁ, Radka, 2014. *Etická dilemata pracovníků OSPOD při práci s multiproblémovou rodinou s rizikem odebrání dítěte*. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci Cyrilometodějská teologická fakulta Katedra křesťanské sociální práce.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. In: Sbíрка zákonů. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. In: Sbíрка zákonů. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>.

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Koncept ohroženého dítěte.....	22
Obrázek 2: Lineární model vzniku dilemat při práci s klientem	40
Obrázek 3: Model vzniku etických dilemat v procesu morální interpretace nesourodých pracovních podmínek.....	41
Obrázek 4: Morální ideál a jeho změny v procesu obcházení dilemat	42
Obrázek 5: Řešení dilemat změnou nesourodých pracovních podmínek	42

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1: Respondenti podle délky praxe.....	54
Graf 2: Respondenti podle dosaženého vzdělání	54
Graf 3: Četnost kategorií identifikovaných dilemat.....	69

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Počet pracovišť OSPOD v jednotlivých krajích ČR	52
Tabulka 2: Výběrový výzkumný soubor	53
Tabulka 3: Výzkumné cíle a položky dotazníku	55
Tabulka 4: VO1: výsledky	60
Tabulka 5: VO2: výsledky	64
Tabulka 6: VO3: výsledky	70
Tabulka 7: VO4: výsledky	73

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Aj.	a jiné
Apod.	a podobně
CAN	týrané, zneužívané a zanedbávané děti
ČR	Česká republika
EU	Evropská unie
H	hypotéza
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
Např.	například
OSN	Organizace spojených národů
OSPOD	orgán sociálně-právní ochrany dětí
S.	strana
Sb.	sbírky
SD	směrodatná odchylka
Soc.	sociální
SPO	sociálně právní ochrana
Tzv.	takzvaný
VO	výzkumná otázka
VOŠ	vyšší odborná škola

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Dotazník

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

DOTAZNÍK ETICKÁ DILEMATA SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ OSPOD

Dobrý den, jmenuji se Zuzana Skálová a jsem studentka oboru Sociální pedagogika na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně. Chtěla bych Vás požádat o vyplnění dotazníku, ve kterém zjišťuji, jak sociální pracovníci OSPOD posuzují vybraná etická dilemata, se kterými se setkávají v praxi. **Etické dilema je situace, ve které žádné možné řešení není jednoznačně dobré nebo správné.**

Dotazník je anonymní a jeho výsledky budou využity výhradně pro potřeby mé diplomové práce. Vyplnění Vám zabere přibližně 10-15 minut. Vaše zkušenosti a názory mohou přispět k lepší podpoře sociálních pracovníků při zvládání etických dilemat.

Velice Vám děkuji za Váš čas a spolupráci.

1. Pracujete jako sociální pracovník/pracovnice na OSPOD?

a) ano

b) ne

2. Jaká je délka Vaší praxe na OSPOD?

a) méně než 1 rok

b) 1-5 let

c) 6-10 let

d) 11-15 let

e) 16 let a více

3. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

a) SŠ

b) VOŠ

c) bakalářské

d) magisterské a vyšší

4. Jak často se ve vaší praxi setkáváte s těžko řešitelnými dilematy, která jsou složitá po etické stránce?

a) velmi často

b) často

c) občas

d) zřídka

e) nikdy

Jak často se v praxi setkáváte s následujícími etickými dilematy a jak závažná jsou podle Vás následující etická dilemata v rámci Vaší praxe? Prosím, označte na škále 1–5, kde:

5 = Velmi často

4 = Často

3 = Občas

2 = Zřídka

1 = Nikdy

5 = Velmi závažné

4 = Závažné

3 = Středně závažné

2 = Spíše nezávažné

1 = Úplně nezávažné

5. Ponechání dítěte v péči rodičů vs. odebrání dítěte z péče					
A) Jak často se s tímto dilematem setkáváte v praxi?	5	4	3	2	1
B) Jak závažně toto dilema vnímáte?	5	4	3	2	1
6. Posouzení přiměřenosti rodičovských metod výchovy dětí.					
A) Jak často se s tímto dilematem setkáváte v praxi?	5	4	3	2	1
B) Jak závažně toto dilema vnímáte?	5	4	3	2	1

7. Stanovení nejlepšího zájmu dítěte, když rodiče prochází těžkými spory během rozvodu.					
A) Jak často se s tímto dilematem setkáváte v praxi?	5	4	3	2	1
B) Jak závažně toto dilema vnímáte?	5	4	3	2	1
8. Zhodnocení rodičovských kompetencí rodiče závislého na drogách a zajištění dalších podmínek pro výchovu dítěte, které s tímto rodičem žije.					
A) Jak často se s tímto dilematem setkáváte v praxi?	5	4	3	2	1
B) Jak závažně toto dilema vnímáte?	5	4	3	2	1
9. Posouzení, zda je vhodné využít příbuzenské pěstounské péče anebo se jedná o pokus o zneužití této formy péče.					
A) Jak často se s tímto dilematem setkáváte v praxi?	5	4	3	2	1
B) Jak závažně toto dilema vnímáte?	5	4	3	2	1
10. Stanovení priorit mezi různými problémy, se kterými se rodina potýká (např. jestli je důležitější nejprve řešit otce závislého na alkoholu nebo splácení dluhů rodiny).					
A) Jak často se s tímto dilematem setkáváte v praxi?	5	4	3	2	1
B) Jak závažně toto dilema vnímáte?	5	4	3	2	1
11. Rozhodování mezi zachováním mlčenlivosti ohledně klienta nebo nahlášením rizikové situace.					
A) Jak často se s tímto dilematem setkáváte v praxi?	5	4	3	2	1
B) Jak závažně toto dilema vnímáte?	5	4	3	2	1
12. Rozhodování mezi zachováním soukromí rodiny a provedením neohlášené návštěvy v rámci šetření.					
A) Jak často se s tímto dilematem setkáváte v praxi?	5	4	3	2	1
B) Jak závažně toto dilema vnímáte?	5	4	3	2	1
13. Poskytnutí služby většímu počtu klientů nebo zachování kvality služby (situace, kdy pracovník musí dělit klienty na ty „potřebnější“, kterým věnuje větší pozornost).					
A) Jak často se s tímto dilematem setkáváte v praxi?	5	4	3	2	1
B) Jak závažně toto dilema vnímáte?	5	4	3	2	1
14. Konflikt mezi respektem klientových potřeb a práv a tendencí hodnotit klientovu situaci dle vlastního pohledu a vlastních norem.					
A) Jak často se s tímto dilematem setkáváte v praxi?	5	4	3	2	1
B) Jak závažně toto dilema vnímáte?	5	4	3	2	1
15. Popište, pokud existují, další etická dilemata, se kterými se v rámci své praxe setkáváte.					

U následujících výroků označte míru svého souhlasu. Prosím, označte na škále 1–5, kde:

5 = Souhlasím

4 = Spíše souhlasím

3 = Ani souhlasím, ani nesouhlasím

2 = Spíše nesouhlasím

1 = Nesouhlasím

16. Když se při své práci setkám s etickým dilematem, diskutuji možnosti řešení se svými kolegy.	5	4	3	2	1
17. Když se při své práci setkám s etickým dilematem, diskutuji možnosti řešení se svým nadřízeným.	5	4	3	2	1
18. Řešení etických dilemat zakládám na doporučeních etického kodexu sociálních pracovníků.	5	4	3	2	1
19. Když se při své práci setkám s etickým dilematem, vybírám řešení podle vnitřních norem organizace.	5	4	3	2	1
20. Když se při své práci setkám s etickým dilematem, hledám řešení na podle mého morálního přesvědčení.	5	4	3	2	1
21. Pokud se při své práci setkám s etickým dilematem, obrátím se na Společnost sociálních pracovníků ČR.	5	4	3	2	1
22. V případě potřeby hledám konzultaci ohledně etických dilemat mimo organizaci.	5	4	3	2	1
23. Jaké další strategie využíváte při řešení etických dilemat v praxi?					
24. Cítím se omezen/a při řešení etických dilemat zaběhlými postupy organizace, které jsou ode mě vyžadovány.	5	4	3	2	1
25. Dostatečná podpora od nadřízených mi pomáhá činit eticky správná rozhodnutí i ve složitých případech.	5	4	3	2	1
26. Kvůli vysoké pracovní zátěži nemám vždy prostor detailně zvažovat etická hlediska jednotlivých případů.	5	4	3	2	1
27. Možnosti dalšího vzdělávání mi pomáhají lépe čelit etickým výzvám v práci.	5	4	3	2	1
28. Mám dostatečnou svobodu v rozhodování, abych mohl/a řešit etická dilemata podle svého nejlepšího úsudku.	5	4	3	2	1

Děkuji Vám za vyplnění dotazníku.